

COMMUNITY CENTRE

Illinois U Library

KLUBB

KONSTSKOLAN

TELEFON
812510

Snabb



SIM
HALL

2TR

BORD TENNIS - SEXUELL RÅDGIVNING

BIL-
JARD
01TR0

PSYKO-
ANALYS
1 TR ÖG

FREDAGAR
ALLSÅNG
ONSDAGAR
METALL-
SLÖJD

studie-kafeet

7

Sadler

IDAG
KUBBAR

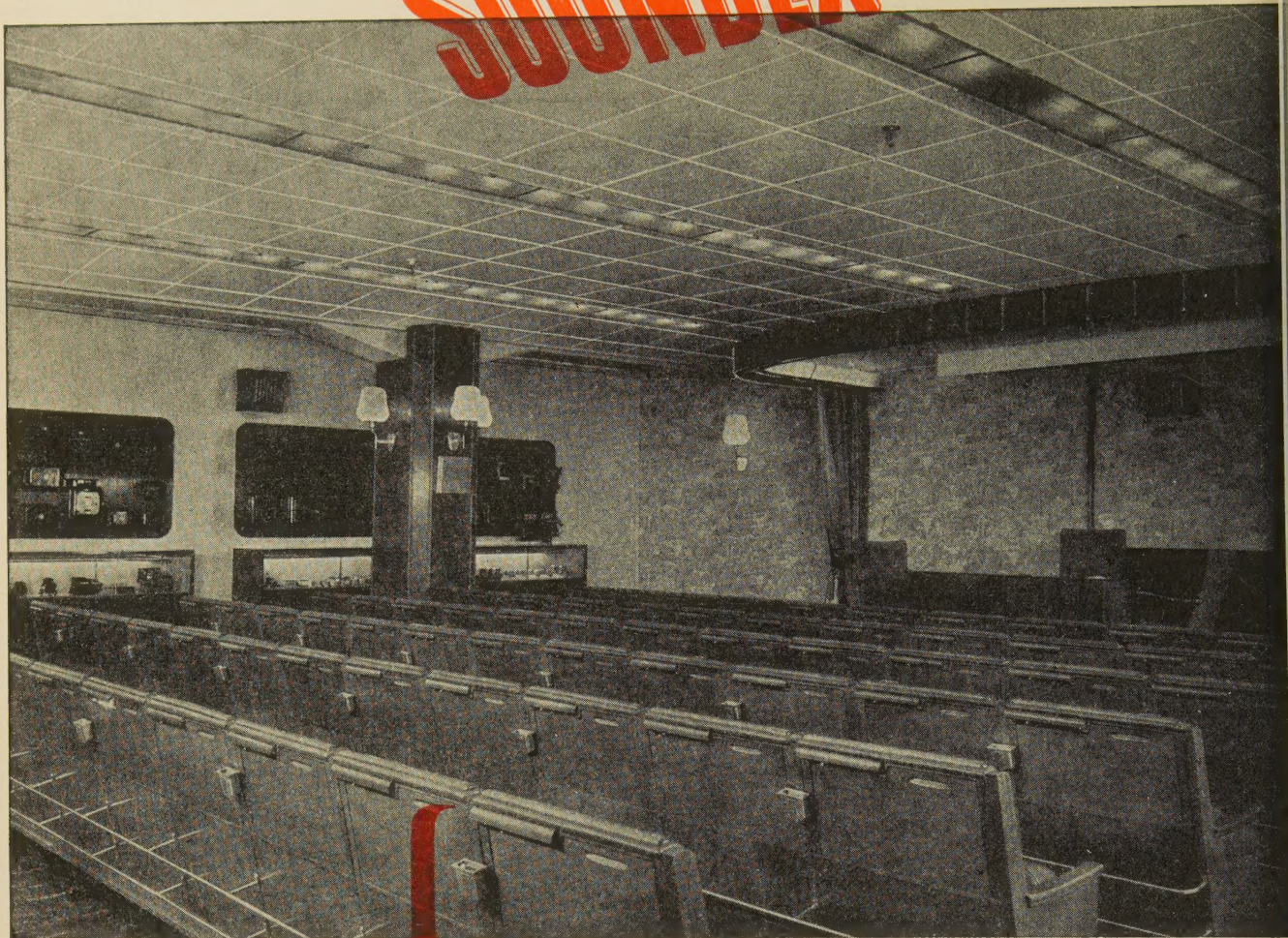
PAS-
SION
i Rio

PAS-
SION
i Rio

MEM
RECIT

Industrin
väljer

SOUNDEX



Föreläsningssal vid en av de större industrierna i Stockholm.

SOUNDEX-
leveranser till
industrin

SOUNDEX

ASEA • L.M. Ericsson • Sandvikens Jernverk •
Svenska Socker Fabriks AB • AB Bröderna
Hedlund • SKF • Svenska Tändsticks AB •
AB Papyrus • Nymanbolagen AB • Cloetta •
Avesta Järnverks AB • Kooperativa Förbundet

— den **obrännbara** plattan för akustik och ventilation

1 Obrännbar
konstruktion

Soundex-plattan typ IL är tillverkad av ett obrännbart massamaterial och pressgjuten i stålform. Soundex typ AL är tillverkad av aluminiumplåt.

2 Separata hål för
luft och ljud

Soundex-plattan är konstruerad så att hålen för friskluftinblåsning kan varieras till önskat antal och de är helt skilda från den ljudabsorberande stenullen.

3 Exakthet i mått
och vinklar

Pressgjutning i precisionstillverkade stålformer borgar för en absolut exakthet i mått, vinklar och perforatur.

4 Vacker färdig-
behandlad yta

Soundex kräver ingen målning på arbetsplatsen. Typ IL levereras i en benvitt färgton med mycket god ljusreflexion. Typ AL kan genom eloxering levereras i önskad färgton.

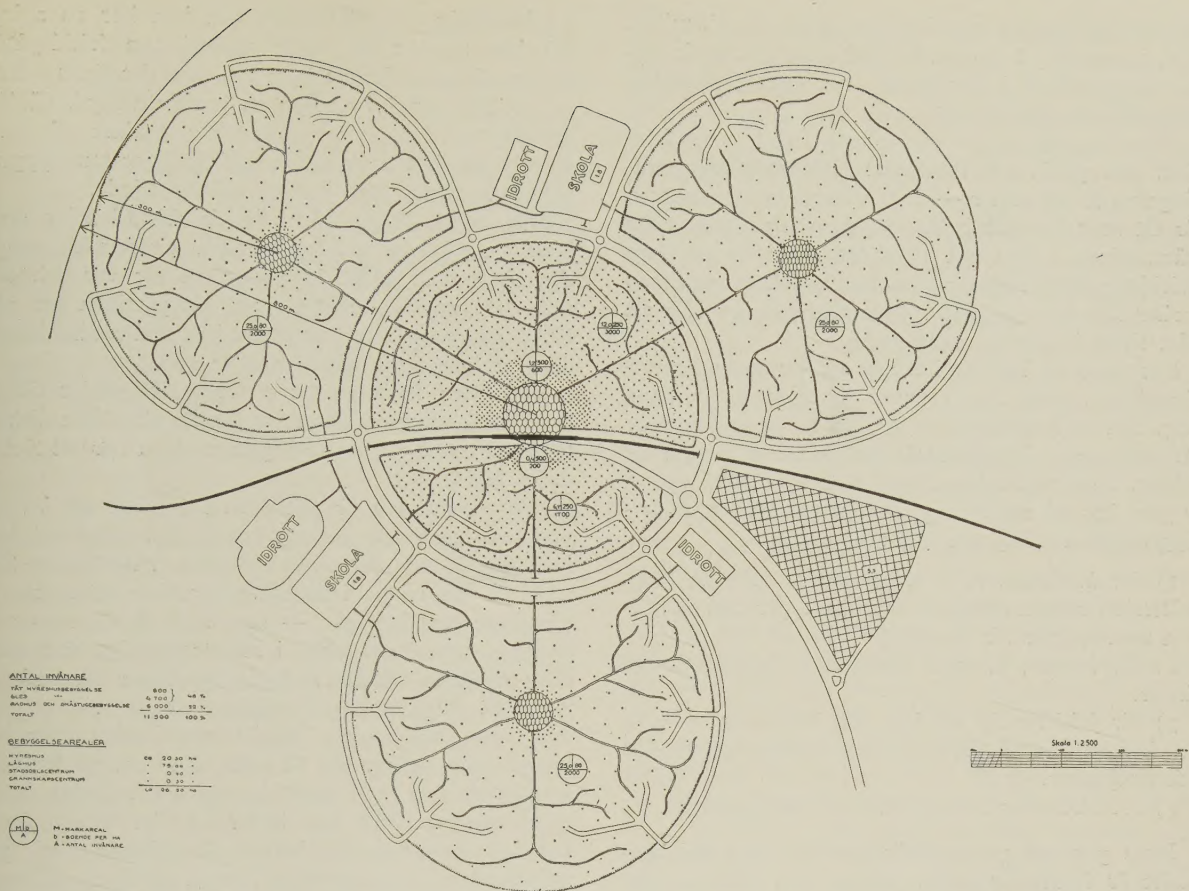
Skriv och begär SOUNDEX-broschyren. — Vi upprättar förslag och ritningar samt utför svängningstekniska beräkningar och mätningar.

ero

INGENIÖRSFIRMAN ZERO AKTIEBOLAG

Huvudkontor: Stora Nygatan 38 - Stockholm - Tel. 23 27 05

Avdelningskontor: Kristinelundsvägen 37 B - Malmö - Tel. 782 41



Schemaplan för en stadsdel med förortsbanestation. Närmast denna bebyggelse med hyreshus för ungefär halva antalet invånare. Utanför den ringformade matargatan tre »grannskap» med enfamiljshus. Varje grupp har ett centrum, de yttre små, det i mitten rikare utrustat och betjänande i vissa avseenden hela stadsdelen.

GEMENSAMHETSANLÄGGNINGAR

Av arkitekt SAR Göran Sidenbladh

Vi har på senaste tiden tagit ett nytt ord i vår mun: *gemensamhetsanläggningar*. Detta syns vara ett samlingsbegrepp för alla de anläggningar inom ett bostadsområde, som behövs för att ge de boende kulturell, social och kommersiell service.

Jämfört med det för en del år sedan importerade »neighbourhood-centre»-begreppet, tar man med benämningen »gemensamhetsanläggningar» sikte såväl på de skilda delar, varav ett sådant stadsdelscentrum kan bestå, som på de anläggningar med karaktär av bostadskomplement, som av olika anledningar icke ingår i ett sådant centrum.

Denna förändring i betraktelsesättet är kanske för några en ideologisk reträtt. Därmed må förhålla sig hur som helst, förändringen är i varje fall realistisk. Den populära uppskattning, som på många håll utom-

lands, bär upp begreppet »neighbourhood centre», bygger på den propaganda som förberett återuppbyggnaden, där det gäller att på kort tid få materiellt och finansiellt ruinerade städer att fungera. Hos oss finns det få orter, där nyplanering och nybyggnad sker i sådan skala, att de omfattar hela stadsdelar. Kommunalförvaltningarna är därför i regel icke inställda — varken mentalt eller finansiellt — på att bygga i den skala, som blir nödvändig om man skall bygga ett stadsdelscentrum.

Möjligheterna att få gehör för behov av gemensamhetsanläggningar är dessbättre bland kommunal-männen rätt stora, och frågeställningar av typen: »Ska vi ha en modern tvättstuga?» är naturligt nog lätt gångbara. De arbetsreglerande statliga myndig-heterna tycks i motsats härtill värdera gemensam-

Föredrag i arkitektföreningen den 21 februari 1949.

hetsanläggningarna ungefär som smultron och mjölk, d. v. s. som något mycket bra och fint, som dock saknar näringsvärde i jämförelse med bostadsproduktionsens bastanta magfyllnad.

Denna uppfattning är säkerligen fel. För att fortsätta den påbörjade liknelsen: Gemensamhetsanordningarna är vitaminer — d. v. s. kvantitativt små men för ett sunt liv nödvändiga beståndsdelar, utan vilka människorna i våra nya bostadsområden får ett slags skörbjugg eller någon annan bristsjukdom, som man varken kan förebygga eller bota med piller, därför att felet sitter i människornas psyke.

Det finns en hel del i fråga om gemensamhetsanläggningar, som inte rymmer problem av svårlost slag. Det är angeläget, att sortera ut dessa delar för att koncentrera intresset på viktiga, ännu obesvarade frågor. I det praktiska arbetet med Stockholms generalplan har vi använt en grov uppsortering av anläggningarna i följande fack:

1) för *hushållet*, d. v. s. butiker o. d., olika slags tvätterier, matserveringar av olika typer och kollektiva anordningar för hemhjälp.

2) för *barnen*, d. v. s. barnstugor, lekplatser och skolor.

3) för *fritiden* för ungdom och för vuxna, d. v. s. ungdomsgårdar och fritidsgårdar, idrottsanläggningar och festplatser.

4) *socialvårdens* och *sjukvårdens* anläggningar.

Inom gruppen gemensamhetsanläggningar för hushållet är förmodligen den politik, som tillämpas för tvätterierna, mogen för omprövning. Det förefaller som om man vid utformning av riktlinjerna för de statliga understöden, värderat husmödrarnas arbete efter ett enhetspris, i stället för att i kalkylerna låta kronans värde variera, beroende på vem som skall ge ut den. Detta problem skall här lämnas åsido — och så skall frågorna kring den halvöppna barnavården, där en diskussion bör avvakta resultaten från den nu sittande statliga kommitténs arbete. Intresset skall i stället koncentreras kring de enligt min mening mest brännande frågorna — *byggnader för människornas fritid*.

I de få undersökningar som finns gjorda om storsidsmänniskornas fritid, är det vanligaste svaret på frågan: »Vad gör ni på er fritid?» antingen: »Å just ingenting», eller: »Sitter hemma och läser litet i tidningen». Den tid som ägnas aktiv fritidsverksamhet är för de vuxna mycket liten. Ungdomen däremot har motsatta vanor. En undersökning i Stockholm för ett par år sedan visade, att flickorna tillbringade nära $\frac{2}{3}$ och pojkarna $\frac{3}{4}$ av de fria kvällarna utanför bostaden.

Man kan i dessa förhållanden se två problem. För det första: Är de vuxnas bundenhet vid hemmet önskad, eller beror den på brist på möjligheter? Är den önskvärd sedd i relation till den målsättning för planarbetet som vi har? Konkret uttryckt: I vilken omfattning finns det behov av fritidslokaler för de vuxna?

På den frågan är det svårt att få ett uttömmande svar. Å ena sidan vet man, att många föreningar kämpar under hopplösa lokalförhållanden, och å andra sidan har man anledning tro, att intervjuundersökningarnas resultat på denna punkt inte är så mycket

att hålla sig till, därför att folk inte har en aning om hur mycket de skulle utnyttja en fritidsgård, om en sådan verkligen kom till, men det finns också en hel del, som visar upp en positiv attityd, därför att de tror, att intervjuaren blir gladare då. Erfarenheten visar dock, att de anläggningar som byggts, blivit utnyttjade, och i regel väl utnyttjade.

Den andra frågan är: Är de fritidslokaler som bjuds ungdomen tillräckliga och tillfredsställande? Att så inte är fallet är uppenbart för var och en, men det kan kanske inte skada att påminna om, att förhållandena givetvis är sämst i de nya stadsdelarna, där det inte finns några lokaler alls.

Vad dessa fritidsgårdar och ungdomsgårdar lämpligen skall innehålla för slags lokaler skall inte diskuteras här, men väl de möjligheter vi nu har att täcka dessa lokalbehov.

För närvarande är det endast möjligt att bygga vad som kan rymmas inom byggnadsprogrammen för skolorna. Mot systemet att inrymma fritidslokaler för ungdom och vuxna i skolorna har både skolfolk och planerare invändningar — men båda är överens om att man trots detta skall i största möjliga utsträckning använda lokaler i skolbyggnaderna för sådana ändamål. Skolmännen framhåller alldeles riktigt, att man inte kan bedriva ungdomsverksamhet eller ha vuxna, som kräver att få röka, till sent på kvällen i en lokal, som skall användas för undervisning kl. 8 nästa morgon. Man kan heller inte ha allmän dans i en gymnastiksal, där barnen skall kunna ligga på golvet och där de hygieniska kraven därför är stränga. Det är därför rätt få fall, där samma rum kan användas för *bägge* ändamålen, men lokaler avsedda *enbart* för fritidsändamål inrymmes f. n. i viss utsträckning i skolbyggnaderna.

Mot detta kan berättigade invändningar göras. Fritidslokalernas utformning blir ofta otillfredsställande, när de stoppas in i utrymmen som blir över i ett skolhus. Detta hinder är kanske överkomligt. Det väsentligaste är, att ungdomen — och just den del av ungdomen som det är mest angeläget att få med i fritidsverksamhet — helt enkelt inte vill gå till »plugget» på kvällen. I regel är den rätt lycklig över att ha sluppit ifrån det något eller några år tidigare. Erfarenheten pekar på, att det är i huvudsak snälla och skötsamma element, som är villiga att gå in i någon förening, som rekryterar skolornas fritidsverksamhet, medan s. k. öppen verksamhet är svårare att driva i skolorna.

Det finns en lösning på detta problem som bör tagas upp till mera allmän diskussion och prövning. Bygg två hus. Gör skolan till en renodlad undervisningsbyggnad. Ta gymnastiksal, samlingssal — om någon sådan finns — slöjdssalar, skolkök, barnbespisning och bibliotek och lägg dem tillsammans med andra lokaler för fritidsändamål i ett hus en bit ifrån. D. v. s. gör ett fritidshus, som skolbarn, ungdom och vuxna får samsas om att använda. Under en vidsynt och lokalt förankrad styrelse kan de olika intressena bli genomsnittligt bättre tillgodosedda — än vad som är möjligt nu. Detta gäller även skolundervisningens. Detta sätt att tillgodose behoven av fritidslokaler prövas bl. a. i Enskede läroverk i Stockholm. Det kostar givetvis pengar — i varje fall blir

det dyrare än att, som nu, inte bygga praktiskt taget några fritidslokaler alls.

Inom generalplaneutredningen i Stockholm har vi utarbetat en schemaplan för nya förortsstadsdelar. På basis av denna har vi gjort ett försök att beräkna vad det skulle kosta, att tillgodose alla behov av gemensamhetslokaler i en ny stadsdel. Planen är sammansatt av fyra enheter av det slag vi kallar grannskap, och har ett huvudcentrum och tre mindre centra. Innehållet i dessa centra är i detalj genomarbetat, alla förvaltningsgrenar i staden har fått framställa önskemål, och butikslokalerna är dimensionerade i samarbete med bl. a. Stockholms Köpmannaförbund. Ett grannskap rymmer ca 2 000 invånare och har således en total våningsyta av storleksordningen 50 000 m². Grannskapscentrum behöver innehålla 1 350 m² våningsyta, vilket är en ökning på 2,7 %. Därav är dock 700 m² butiker och andra räntabla lokaler, medan resten är icke räntabla lokaler. Dessa senare motsvarar 1,3 % ökning av bostadsytan. I denna siffra är skollokalerna ej inräknade.

Hela stadsdelen rymmer 11 500 invånare, vilka behöver en bostadsyta av ca 286 000 m². Totalt betjänas dessa av tre småcentra med sammanlagt 4 050 m² yta och ett stadsdelscentrum med 3 200 m² butiker, 2 800 m² fritids- och ungdomsgård, en vanlig barnstuga och ett tvätteri. Totalt blir det 10 750 m² motsvarande en ökning av 3,8 %. En uppdelning på samma sätt i räntabla och icke räntabla lokaler ger, att på den senare gruppen kommer 5 150 m² vilket motsvarar en ökning av 1,8 % av den totala bostadsytan. Den siffran kan man slänga i halsen på dem som säger, att vi inte skall bygga gemensamhetsanläggningar, som bidrar till att öka splittringen inom familjerna, utan att vi bör använda pengarna till att öka bostädernas yta. Vad är en ökning av 1,8 % på bostadsytan räknat per person. Det är en knapp halv m². Till detta fängslande ämne skall jag återkomma senare.

Dessförinnan måste jag ta upp en annan fråga som har avgörande betydelse för, om vi skall få några gemensamhetsanordningar över huvud taget:

För att komma i åtnjutande av de statliga låneförmånerna måste man, som alla vet, se till, att lägenheterna fyller en lång rad mycket preciserade fordringar. Vardagsrummets yta, sovrummets yta, kökets, badrummets yta, garderobernas antal, allt finns med. Detta är riktigt och nödvändigt. Staten måste ju veta att det är en sund investering. Men vad vet Bostadsstyrelsen om husets förhållande till det samhälle där det skall ligga? Finns det någon skola för barnen? Finns det tillräckligt med arbetsplatser i närheten — eller kommunikationer till sådana längre bort? Det finns väl aldrig rökiga fabriker eller bullrande gods- bangårdar i närheten, så att folk helst skulle vilja flytta från huset? Finns det tillräckligt med butiker? Finns det någon idrottsanläggning och någon lekplats i närheten? Har ungdomen någonstans att ta vägen på sin fritid?

Det enda svar man kan vänta sej på dessa frågor är: »Huset byggs enligt fastställd stadsplan — och dessa frågor skall vara klarade på stadsplanestadiet.» Detta är formellt riktigt — men endast formellt. Vem som helst, som läst Byggnadsstyrelsens instruktion,

och vet hur arbetsuppgifter och arbetskraft där förhåller sig till varandra, vet också att en sådan saksprövning hittills icke skett i Byggnadsstyrelsen. Det är meningen att det skall ske i framtiden, och det är också meningen att vi skall få generalplaner, där alla de nyssnämnda frågorna skall vara besvarade. Men vi har det inte nu — och vi bygger nu. Hur gärna man än vill, kan man inte komma ifrån, att vi bygger någonting i närheten av 40 000 bostäder om året utan att veta om de ligger i rimligt förhållande till nödvändiga gemensamhetsanläggningar. I det övervägande antalet moderna planer finns det dock plats reserverad för nödvändiga gemensamhetsanläggningar. Men det behöver inte råda någon tvekan om att vi bygger alla dessa bostäder fastän vi vet — att det i de allra flesta fall — inte finns gemensamhetsanläggningar. Medan kriget ännu pågick sa vi, att det var temporära brister, som snart skulle avhjälpas. Vem vågar i dag ange någon tidpunkt — eller något konjunkturskede — när vi kan få bygga de gemensamhetsanläggningar, som redan finns planerade — när vi både kan ta igen det som är försummat under de gångna åren och samtidigt bygga det som behövs för den då aktuella produktionen? Nej, sanningen är den, att vi nu är inbegripna i en väldig bostadsproduktion, som innebär den hittills största expansionen av våra tätorter, där de kontrollerande statliga organen nog ser till att inte ett vardagsrum är en enda dm² för litet, där inte en enda garderob fattas, men där man uppenbarligen står fullständigt likgiltig för, om det finns butiker där husmödrarna kan handla, barnstugor för småbarnen, ungdomsgårdar och fritidsgårdar för att hysa de intresseorganisationer och den fria aktivitet, som ytterst är grunden till hela vårt samhällsskick. Därigenom att vi har kommit över från ett krisläge, som alla trodde vara av kort varaktighet, till ett av alla tecken att döma långvarigt knapphetstillstånd, måste vi företaga en till grunden gående omprövning av de principer, efter vilka byggnads- och arbetstillstånd lämnas. Och vid utarbetandet av dessa nya principer bör de för människorna nödvändiga utrymmena *utanför* bostäderna ha exakt samma prioritet som bostäderna själva.

Det är lätt att kritisera; men hur skall det vara? Mitt första förslag är: Ingen större bostadsanläggning skall kunna få statliga lån, om icke endera av följande två villkor är uppfyllda. Antingen skall projektet innehålla erforderliga gemensamhetsanläggningar — uppgående till ca 4 % av bostadsytan, varav 2 % skall bestå av icke räntabla anläggningar — eller också skall det visas, att bebyggelsen ligger i rimligt förhållande till befintliga gemensamhetsanläggningar av olika slag och med tillräcklig kapacitet.

Det normala i de flesta svenska städer blir säkert det senare alternativet. Men hur skall en stad utan generalplan kunna lämna erforderliga upplysningar?

Det är dock inte så svårt. De flesta nyare stadsplaner är dock så pass genomtänkta att läge och kapacitet av olika gemensamhetsanläggningar finns skisserade. Men det redogörs inte för dem. Den del av stadsplanerna, som heter beskrivningen, är ett sorgligt försummat kapitel, ofta några rader hopradsade på ett papper i sista stund. En stadsplanebeskrivning bör vara sådan, att man i den får svar på alla de

nyss ställda frågorna rörande bebyggelsens förhållande till samhället.

En rätt stimulerande upplysning, om hur detta problem har lösts, kan man hitta i de efterlämnade handlingarna från Roosevelts United States Housing Authority. I mitten på 30-talet var Catherine Bauer chef för dess byrå för research and information, och där utarbetades ett frågeformulär, som bostadsorganet i en stad måste fylla i för att få federativa lån. De punkter, som är relevanta för våra förhållanden, har följande lydelse:

»Materialet behandlande hela stadens yta skall ha följande omfattning och uppställning:

- 1) Karta visande huvuddragen i markens användning. På denna skall anges (a) obebyggd mark, (b) bostadsområden — ej slum, (c) slumområden, (d) områden för kontor och butiker, (e) industriområden, (f) grönområden, (g) befintliga skolor i närheten av projektet, (h) huvudtrafikleder, (i) läge av bostadsprojektet.
 - 2) Kommunikationskarta, som skall visa: (a) befintliga busslinjer, (b) spårvägslinjer och (c) järnvägar med lokaltrafik, (d) planerade dylika linjer, (e) läge av bostadsprojektet.
 - 3) Folktäthetskarta.
 - 4) Beskrivning av fortgående förändringar beträffande markens användning för (a) affärsområden, (b) industriområden samt förslumning.
- Dessa mycket schematiska uppgifter skall för den stadsdel, inom vilken byggnadsprojektet föreslås beläget, detaljeras och kompletteras med ytterligare andra uppgifter. Dessa senare kartor skola omfatta ett område, som sträcker sig minst 300 meter i alla riktningar från bostadsprojektet.
- 5) Detaljerad karta över markens användning, upprättad på samma sätt som den först nämnda.
 - 6) Flygbilder, dels lodbilder över hela stadsdelen dels vanliga snedbilder.
 - 7) Diskussion av projektet i förhållande till staden i dess helhet med avseende på (a) markens nuvarande användning, (b) antagliga förändringar däri, (c) gällande planer och byggnadsföreskrifter, (d) möjligheten att lägga igen gatumark.
 - 8) Bostadsprojektets läge i förhållande till kommunikationsmedlen med hänsyn till (a) förbindelserna med arbetsplatserna: industriområden och affärsdistrikt, (b) avståndet mellan projektet och kommunikationsmedlen och (c) ifrågasatta förändringar.
 - 9) Beskrivning av bostadsprojektets omgivning med speciell hänsyn till (a) industriföretag, (b) affärsliv och (c) bostäder. För de senare skall anges allmän standard, hyresnivå och vanligast förekommande typer.
 - 10) Olägenheter med den valda platsen såsom (a) förslumning, (b) störande trafik, (c) rök eller (d) översvämningar.
 - 11) Skolor: (a) befintliga skolor i närheten av bostadsprojektet med angivande av kapacitet och beskaflenhet, (b) behovet av skollokalerna sedan bostadsprojektet fullbordats och (c) angiv sättet för tillkomsten av eventuella nya skolor.
 - 12) Rekreatiomsområden: (a) befintliga parker, deras storlek och avståndet till dem, (b) äro dessa tillräckliga för att fylla behovet efter det bostadsprojektet fullbordats, (c) om icke, angiv sättet för erforderliga utökningar.
 - 13) Butiker: (a) tillgängliga butiker, (b) äro dessa tillräckliga efter projektet fullbordats, om icke, (c) angiv i vilken utsträckning det ökade behovet kan väntas bli fyllt av privata företagare.»

Mitt andra förslag är således att Bostadsstyrelsen skulle ha en motsvarande, för våra förhållanden avpassad lista, som de bostadsorgan, som kom med låne-

ansökningar för större anläggningar, måste fylla i för att få pengar. Finns det fullständiga general- och stadsplaner är det bara att bifoga dem. Finns det inte, kan man börja med att riva ut en karta ur telefonkatalogen och rita på den med rödkrita.

Blir en sådan ordning genomförd har vi dock bara hunnit halva vägen. I stället för att som nu snöpa våra stadsplaner genom att förbjuda och förhindra att de livsviktiga delarna byggas, måste de ansvariga myndigheterna göra precis helt om och sätta det som ett villkor för den statliga ekonomiska medverkan till företaget, att dessa gemensamhetsanläggningar verkligen blir byggda — och blir byggda samtidigt med bostäderna. Om en sådan inställning från statsmakternas sida förutsätter, att den totala byggnadsvolymen inte ökar, då får vi väl acceptera en minskning av lägenhetsytorna med 2 eller 4 %.

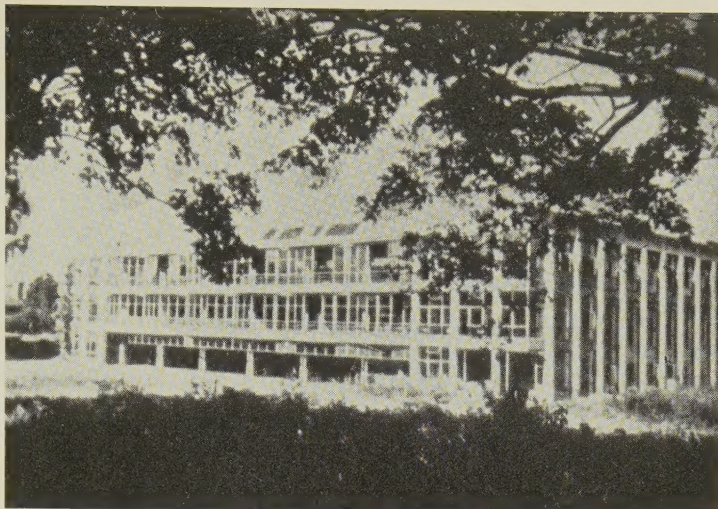
En så liten del av den totala byggnadsmassan utgör de gemensamhetsanläggningar som, enligt generalplaneutredningen i Stockholm, behövs för att ett bostadsområde skall fungera. Alternativet att i stället för kollektivt utnyttjade lokaler bygga större familjelägenheter, som man såg skymta i den danske sociologiprofessorn Geigers föredrag i Aarhus i somras, existerar f. n. inte, därför att vi har ett stort lägenhetsbestånd som vi inte kan göra mycket åt på mycket lång tid, men om vi kunde, vad skulle vi göra med en halv m² per person?

Den marginal vi har att röra oss med är nämligen denna halva m² — därför att helt utan gemensamhetsanläggningar kan vi inte trots allt klara oss. Med denna halva m² kan vi inte forma om en $2r + k$, så att ungdomen kan spela pingpong hemma. Vi måste räkna med, att vi endast långsamt kan förändra sammansättningen i vår produktion av olika bostadstyper, och ännu mycket långsammare sammansättningen på vårt bostadsbestånd. Vi måste erkänna att varken $2r + k$ eller ens $3r + k$, som ju är den största lägenhetstyp som 90 % av hushållen under överskådlig tid får nöja sig med, kan ge tillfredsställande utrymme för fritidslivet i en familj, där barnen hunnit bli så gamla, att de börjat få egna intressen och vänner.

I diskussionerna i bostadsfrågan märker man understundom en farlig tendens att bortse från hur folk verkligen bor i de lägenheterna, som nu en gång finns, och som kommer att finnas länge, länge än. När t. ex. kommer vi att kunna sanera bort den kompakta massa av lägenheter om $1r + k$ som vi byggde hela 20-talet? Bland de stora familjerna i låg-löneyrkena, är problemet att ge varje familjemedlem en egen säng, och därifrån är det ett stort steg att ge var och en ett eget rum.

Men även om vi redan vore där — inte skulle vi därmed ha gett människorna större möjligheter att utvecklas till goda medborgare i samhället — inte skulle vi därmed ha skapat förutsättningar för att göra vårt demokratiska samhällsskick mera levande. Därmed kommer vi aldrig att lyckas, om icke våra samhällen har de anläggningar, där människorna kan samlas kring gemensamma intressen och lära sig samlevnadens svåra konst. Det sista kan en ung människa inte göra hemma, varken med eller utan en extra halv m².

Den moderna människans anpassnings-svårigheter i samhällsbyggnaden, hennes arbetsjakt och fritidsproblem, driver ständigt fram nya försök till diagnos och terapi. I detta nummer presenteras några sådana med tonvikten på omsorgen om människan.



PECKHAM-EXPERIMENTET

Av O. Danneskiöld-Samsøe

»Mr. och Mrs. X hade varit gifta i sju år och hade två barn på 4 och 2 år. Hustrun var tjock, slapp, misstänksam, försagd och negativ, led av förstoppning och var klädd i snuskiga kläder. Mannen var övergödd, hemma irriterad av hustrun, borta svängande mellan överdriven förtrolighet och blyghet. Det äldsta barnet var undernärt, anemiskt (led av sömnlöshet och mask), bet på naglarna, var sängvätare och krängelmakare, läspade, var inbunden och visade tillsammans med andra barn iögonfallande oförmåga att delta i deras lekar. Baby'n var blek, fet, hade svampig, lätt svettig hy, var överlastad med kläder, passiv och likgiltig. Trots att hon var två år gammal kunde hon ej gå stadigt och ej heller kunde hon tala tydligt; blev alltid buren, och alla försök till aktivitet hindrades av föräldrarna, som lugnade henne med söt-saker, dockor eller kakor.

Före giftermålet hade mannen varit ivrig boxare, van att gå till klubben tre gånger i veckan, hade åtskilliga manliga vänner och var dessutom simmare — allt detta hade han slutat med sedan äktenskapet ingicks. Hustrun hade varit butiksbiträde och hade aldrig hjälpt till i hemmet före giftermålet. Numera oförmögen till företagsamhet — och ännu mindre till experiment — på hushållsarbets, matlagningens eller umgängeslivets områden, hade hon ingen god hand med hemmet och inga vänner. Hon hade varit sjuk under sitt första havandeskap, skadades vid barnsörden och hade »aldrig varit riktigt frisk sedan». Hon var oförmögen att sköta ungarna, den äldsta på 4 år hade redan gått om henne.

Hur hade deras liv varit tillsammans sedan äktenskaps ingående? Mannen, lastbilchaufför med fast arbete, steg upp klockan 6 på morgonen, gav hustrun te och lagade sin egen frukost, innan han gick till arbetet. Hustrun steg upp kl. 9 eller halv 10 och gav barnen frukost omkring kl. 10. Hon lagade planlöst middag bestående av en rätt, promenerade upp och ner på butiksgatan tre eller fyra eftermiddagar i veckan med baby'n fastbunden i en barnvagn och släpande den andra bredvid sig. Gick till parken en gång i veckan, talade ej med någon och kom tidigt hem därför att det äldsta barnet var gnatigt. Kände ingen med undantag för en tillfällig bekantskap med specerihandlarns hustru och sina svägrar och svägerskor,

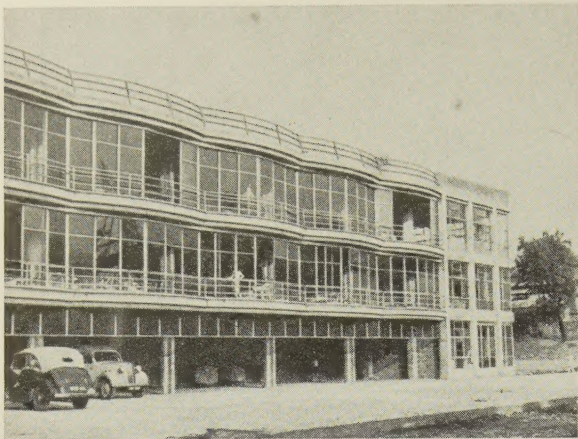
DK 36: 728.4
som hon ej sympatiserade med och intog försvarsställning emot. Mannen kom hem till en uppvärmd måltid, stod en halvtimme eller mer bredvid det äldsta barnets säng — barnet nekade att lägga sig eller sova om han ej var där. Halv tio eller senare gick han till biljardlokalen för lite förströelse eller till krogen intill stängningsdags, lämnande hustrun att se till att intet hände barnen.»¹

Är familjen bekant? Kanske inte direkt, men nog har man hört talas om den — en av oändligt många likadana över större delen av jordklotet. Man läser om den i en bok, får en kuslig förnimmelse och en känsla av hopplöshet, som man försöker skaka av sig med reflexionen att det behövs bättre läkarvård och flera lekstugor, och kanske en statlig familjeutredning!

Gemenskapen och hälsan

Gör man sig emellertid mödan att begrunda de ovan relaterade missförhållandena, finner man att varken en bättre läkarvård eller en lekstuga räcker för att den familjen verkligen skall bli en familj. All spontaneitet, all frihet familjemedlemmarna emellan har försvunit och ersatts av bundenhet, likgiltighet för allt och alla, tristess. Här är det ej fråga om medelklassisolationism — viljan härtill finns ej — utan om en isolationism framtvungad av andra omständigheter än självmedvetenhet och önskemålet att hävda sig. Denna familj har endast negativa ting gemensamt med andra familjer och den är, under de förhållanden som här beskrivits, oförmögen att på ett positivt sätt med glädje för såväl sig själv som andra ingå i en större gemenskap.

¹ The Peckham Experiment. Innes H. Pearce, Lucy H. Crocker. London 1943. Health the Unknown. John Comerford. London 1947.



Fasad mot väster.

Det är nog bra att tala om community centres, men det räcker ej att bygga ett centrum med allt vad därtill hör — familjer av den ovan beskrivna typen kommer med allra största sannolikhet ej att gå dit, och även om de skulle göra det kommer de att förbli passiva.

Varför? frågas det. Därför att det hos familjer av denna typ föreligger rubbningar av biologisk och psykisk art, som så länge de finns verkar hämmande på all företagsamhet och hindrar allt initiativ.

Den första förutsättningen för att ett community centre skall bli vad det är avsett att vara, nämligen en plats där människor tillsammans och var för sig kan få användning för de krafter och talanger, som ej kan få spelrum inom hemmets trånga väggar, en plats där det av naturen betingade behovet av samvaro fritt kan tillfredsställas, denna förutsättning måste vara, att vissa såväl biologiska som psykologiska förutsättningar hos den enskilde är för handen.

Detta är den ena grundläggande förutsättningen för ett community centre, men det finns ytterligare en, som är lika väsentlig både för den enskilde och för gemenskapen. Det är friheten från tvång. En verklig gemenskap — fruktbringande såväl för den enskilde som för gruppen — skapas endast under fullständigt fria former, utan yttre krav men under personligt ansvar från den enskildes sida.

Nu menar nog många att det här sagda enbart är påståenden och hävdar för det första att det endast är ett fåtal av oss som är sjuka eller psykiskt rubbade — vi kan därför mycket väl umgås med andra och gör det också — och för det andra är nu människan en gång så funtad, människomassan som sådan så heterogen och opålitlig, att det behövs relativt fasta regler för att en gemenskap skall bli givande.

Hälsovård och sjukvård

I en av Londons södra förstäder finns det några biologer, som genom ett mer än tioårigt forskningsarbete bevisat, att det första är absolut osanning — människorna är inte alls så friska som de tror sig vara och de uppför sig annorlunda gentemot varandra beroende på i vilken grad de är friska — och att det andra är ett utslag av okunnighet och misstro mot människan som medmänniska.

The Peckham Pioneer Health Centre — The Peckham Experiment — i den form det har nu, grundades år 1935 av läkaren G. Scott Williamson. Hans utgångspunkt var i korthet följande.

Frånvaron av sjukdom betraktas av de flesta som detsamma som hälsa. Läkarekåren, sjukhusen, kliniker, lasaretten o. s. v. är endast till för att reparera skador, bota sjukdomar. Överallt intresserar man sig endast för den omfattning i vilken patienten — märk ordet — är sjuk, ej i vilken utsträckning han eller hon är frisk. Hälsa, d. v. s. frihet från sjukdom är emellertid en grundförutsättning för att samhället skall kunna existera och fungera. Både cancerkliniker och skärmbildsundersökningar är bra, men de berättar endast en liten, låt vara väsentlig del av sanningen om människans hälsotillstånd. Om vi vill vara friska måste vi regelbundet låta undersöka oss, oavsett om vi tycker oss behöva det eller ej. Endast genom att ta det onda vid roten får man upp det och hindrar det att utveckla sig.

Här kan inom parentes inskjutas att amerikanska företagsledare och på senare tiden även svenska, har sett det förenligt med sina intressen att låta periodiskt undersöka sina arbetare. Utgångspunkten är dock en något annan än i Peckham. Det kan även nämnas att periodisk hälsokontroll — ordet är kanske ej så lyckligt valt — ingår i det Höjerska förslaget rörande den öppna hälsovården och att just denna punkt i programmet så häftigt och osakligt angripits får nog skrivas på politikens konto.

Hälsa är ju ej endast en fysisk företeelse utan även en psykisk. De två följs åt, den ena är ej möjlig utan den andra. För att kontrollera det psykiska hälsotillståndet räcker det emellertid ej med periodiska undersökningar, utan här behövs det ett ständigt iakttagande. Djur uppför sig som bekant annorlunda i fångenskap än i frihet och detsamma gäller människan. Psykisk hälsa är därför endast möjlig i tvångsfria omgivningar. Och slutligen: Alla undersökningar måste baseras på den biologiska enheten — *familjen*. Det räcker ej med endast delar av den.

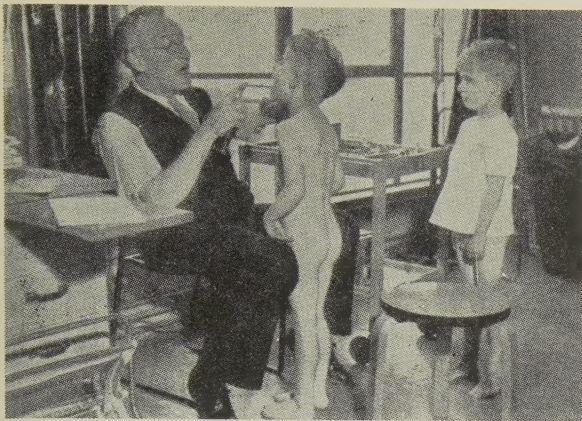
Peckhamcentret

Dessa synpunkter hade tagit form under dr. Williamsons första mycket blygsamma försök under slutet av 20-talet. 1935 kunde han emellertid tack vare enskilda donationsmedel öppna sitt center i Peckham, där verksamheten varit i gång sedan dess, endast avbruten under några år av kriget, då byggnaden användes för annat ändamål.

Före kriget har centret varit självförsörjande genom medlemsavgifter (1 shilling per vecka och familj) och de vuxnas avgifter för begagnandet av simhallen (3 d.), för bordtennis (1 d.) o. s. v.

Förutsättningen för ett vetenskapligt tillfredsställande resultat var att alla samhällsklasser skulle vara representerade och efter noggranna undersökningar visade det sig, att det inom Londons bebyggda områden endast fanns två områden med blandad social karaktär och av dessa var Peckham det ena.

Som framgår av planerna på sid. 324 innehåller byggnaden förutom den medicinska avdelningen utrymmen för alla sorters inomhus fritidssysselsättningar.



Dr Williamson, centrets grundare.

Centret är avsett för 2 000 familjer, d. v. s. ca 7 500 personer. Detta antal har ansetts nödvändigt för att erhålla ett tillfredsställande urval av människor från olika socialklasser och yrken. Erfarenheten har visat att minst 1 000 familjer (kontinuerligt anslutna) behövs för att variationen av typer och handlande skall vara tillräcklig för att en omväxlande kultur spontant skall kunna växa fram. De önskvärda 2 000 familjerna måste leva inom ett femårigt barns gångavstånd från centret. Denna regel har visat sig ej endast vara teoretisk utan tillämpas automatiskt i praktiken. Barne-
nen, som ju under dagtimmarna fyller centret, måste kunna gå dit ensamma och en huvudled med spår-
vagnar och bussar, som gick några hundra meter från centret, visade sig utgöra en nästan total gräns. Endast ett 10-tal av de ca 800 familjer som förra som-
maren var anslutna till centret bodde bortom denna gata. Det kan nämnas att en på motsatta sidan om centret, men längre bort belägen järnvägslinje hade precis samma inverkan på anslutningen.

Inom centret finns det fyra regler som ovillkor-
ligen måste iakttas.

1. Endast familjer kan bli medlemmar.
2. De måste vara bosatta inom distriktet.
3. De måste betala sin veckoavgift.
4. De måste ställa sig till förfogande för periodisk hälsoöversyn.

Ingen familj eller medlem av någon familj uteslutes om de rättar sig efter dessa regler. Det finns inga andra regler eller föreskrifter. *Det finns ingen som säger medlemmarna vad de skall göra, när de skall göra det eller hur de skall göra det. Ej heller någon som säger vad de inte får göra, när de inte får göra det eller på vilket sätt de ej får göra det.*

Så beskriver dr. Williamson själv förhållandena och vid ett besök kan man konstatera att det verkligen är så. Med ett undantag. Man förbjuder ingenting utom klubbar, kommittéer eller liknande sammanslutningar om de ha sådan karaktär att de genom sin verksamhet skulle verka hindrande på de övriga centrummedlemmarnas fria val av verksamhet. Denna frihet är nämligen en förutsättning för bedrivandet av de vetenskapliga studierna.

Beträffande den andra regeln göres undantag för fästmän och fästmör till medlemmar, men ej för andra »ensamstående».

Under de första åtta månaderna av centrets existens härjades det i ordets mest bokstavliga mening i hela huset. Det var vetskapen om att man kunde göra vad man ville, som utlöste de primitivaste instinkterna, men ännu viktigare var det, att man *skulle* göra som man ville och därvid var man ej van. En del återvände till hemmets isolationism, men de utgjorde en minoritet och troligen var det de som mest behövde centret, men för vilka det kom för sent. De övriga började emellertid så småningom att lära känna varandra och fylla centret med liv. Det var åtta hårda och tålmodsprövande månader för vetenskapsmännen, men deras hypotes segrade.

Inom centret finns endast följande personal anställd: Maskinpersonal (simhallen m. m.), städerskor, en portvakt, en barnträdgårdslärlarinna, en kurator som ordnar medlemskap, tider för klubbar o. d. samt fyra vetenskapsmän och några laboranter.

Kuratorn har en nyckelposition, i det hon skall fördela lokalerna när detta behövs och det är hos henne nya klubbar inom centret anmälas för lokalbehov. Hon har därvid möjlighet att tillse att *allas*, såväl de vuxnas som barnens intressen tillgodoses.

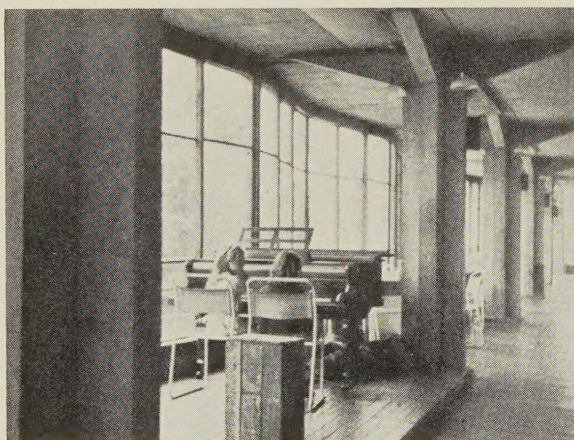
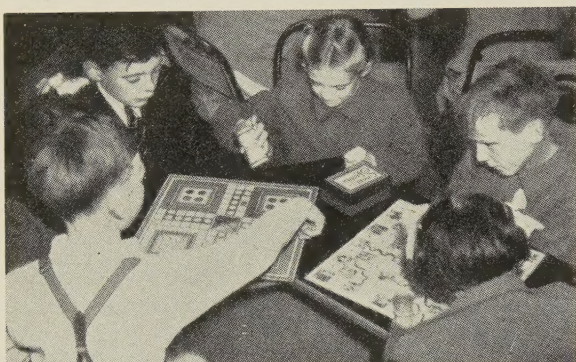
Som nämnts existerar det inget tvång — således behöver man exempelvis ej vara medlem i badmintonklubben för att få spela. Om två femåringar vill anteckna sig för en timme kan och vill ingen hindra dem och om de vill tillbringa en halvtimme vid flygeln hindrar ingen dem, om den ej skall användas till ett för alla gemensamt ändamål såsom dans eller konsert.

Sociologiska studier

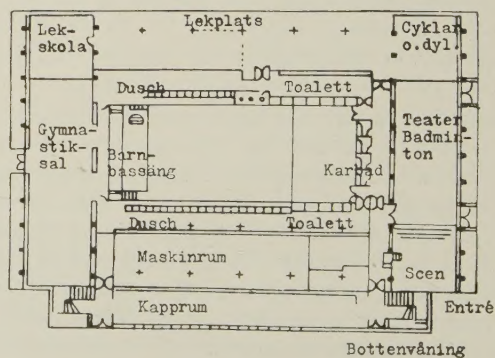
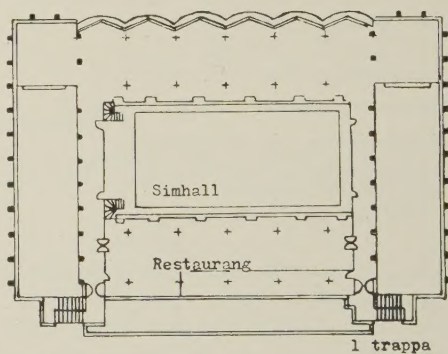
Det finns en mångfald klubbar inom centret och hela klubbfrågan kan vara värd några ord.

Erfarenheten har visat att klubbarna vanligen uppstår på följande sätt. En person är entusiastisk för exempelvis teater, driver propaganda bland medlemmarna och får så småningom några med sig. Han vänder sig då till kuratorn och ber att det skall bildas en officiell kommitté. Kuratorn, som emellertid har följt hans verksamhet, vet att kretsen är liten och intresset obetydligt bland den stora medlemskaran och väntar med den officiella kommittén för att avvakta sakens vidare utveckling. Medan de flesta medlemmarna av gruppen endast har lärt sig de allra första grunderna har den som tagit initiativet viftat med sin relativa kunnighet. Så småningom ledde denna skillnad mellan de vanliga medlemmarna och initiativtagaren till att den senare blev besviken och försvann med ett par tre av gruppen och lämnade resten åt sig själva. Båda parter föreföll nöjda och då nu intresset hade väckts dröjde det ej länge innan det ur medlemskretsen framträdde en ledare, vars skicklighet mera motsvarade kretsens egen. Resultatet blev en klubb med stor anslutning på bred bas. Man behövde inte längre känna sig underlägsen.

Här ett exempel på specialiseringens inverkan på några ungdomar. Inom centret fanns det tillfälligtvis en olympisk tränare i simhopp. Han samlade en skara ungdomar omkring sig och snart var de duktigare än alla andra. När sedan tränaren flyttade från di-



CENTRET SJUDER AV AKTIVITET ...



Till höger:

Planer av bottenvåning och 1 tr. Skala ca 1:800.

Bottenvåning.

Skyddad utelekplats för barnen. Gymnastiksal med lätt förbindelse med lekskolan, lekplatsen och trädgården. Simbassäng för barn. Toaletterum och dusch för män och kvinnor på var sin sida om simhallen. Huvudingången är på baksidan.

1 tr. upp.

Skjutfönster och nischer. Fönster till gymnastiksal och teater. Fönster kring simhallen. Bardisk och fönster till köket. Kök för tillagning av enklare måltider, te m. m.

2 tr. upp.

Korsformade pelare tillåter enkel uppsättning av skiljeväggar. Fönster till simhallen. Biljard, bordtennis, pilkastning m. m. Den medicinska avdelningen är avstängd från övriga utrymmen.

striktet slutade barnen att hoppa! De hade tränats efter hans standard och ej efter sin egen och spontaneiteten — och ännu viktigare den naturliga lusten — hade försvunnit, den naturliga glädjen passerats. Det var endast tränaren och tävlingsmomentet, som höll dem i gång.

Genom att under viss tid låta tillgången till redskapen inom centret vara beroende av en biljett, som kuratorn tillhandahöll, har man kunnat föra statistik över vad barnen företagit sig inom centret. På så sätt har man erhållit konkreta statistiska bevis för att barnen ej specialiserar sig, utan går från den ena verksamheten till den andra.

När så många olika former för fritidssysselsättning står till förfogande kunde man kanske förvänta en uppdelning i grupper (inom centret) kring de olika sportgrenarna. Bland de vuxna finns det naturligtvis en viss gruppering, men det är intressant att konstatera, att detta ej skett bland ungdomarna och barnen. Det faktum att allting försiggår så att säga för öppen ridå har medfört att den hos de flesta existerande naturliga lusten att pröva något nytt har kunnat fullt tillfredsställas.

Så snart barnen vid fyra års ålder (med endast enstaka undantag) lärt sig simma — de börjar vanligtvis med simning, det är det roligaste — och kan detta, börjar de någon annanstans, exempelvis i gymnastiksalen. När de tycker att de klarar vad som finns att göra där, fortsätter de till en annan sysselsättning. Specialisering som endast kan uppnås genom träning, som i sin tur är fiende till spontaneiteten, förekommer alltså knappast.

Hela centret är planlagt så, att detta att se andra företaga sig något skall stimulera åskådaren själv till aktivitet. Räcker nu detta? frågar man sig, och erinrar sig den allmänna tendens till passivt åskådande, som nu är så utbredd. Svaret är, att endast handlande som ligger inom åskådarens egen förmåga lockar till motsvarande handling. De som endast beskådar expertis styrkas i sin tro, att de ej kan vara med, medan de som ser andra försöka sig fram, användande endast sin naturliga förmåga, ej känner sig utanför och försöker därför själva.

Centret sjuder av aktivitet och man har ej varit där länge, förrän det kittlar i en att få klättra i rep, bada, spela badminton eller biljard. Men man får ej lov. Centret är endast för medlemmar.

Händer det aldrig några olyckor inom centret när barnen får göra som dom vill och utan övervakning? Jo, naturligtvis gör det det. I gymnastiksalen har det under de senaste 3 åren hänt 4 olyckor, alla av lindrig art. I tre av fallen hade olyckorna direkt förorsakats av, att ett äldre barn velat hjälpa ett yngre, som exempelvis, enligt det äldres mening, hade klättrat för högt. Erfarenheten visade att de små klarade sig bäst ifrån en besvärlig situation med egen hjälp, en iakttagelse som är värd att lägga på minnet.

Hitintills har här mest talats om de sociologiska iakttagelser, som gjorts inom centret, eller rättare sagt om ett fåtal av dem. De utgör emellertid för vetenskapsmännen — biologerna — endast den ena delen av deras rön.

De periodiska hälsoundersökningarna är den andra delen. De skall här endast i korthet relateras.

Biologiska studier

Den viktigaste principen vid undersökningarna är, att familjen betraktas som en biologisk enhet. Var och en av familjens medlemmar undersöks för sig, men resultaten av undersökningarna meddelas till och diskuteras öppet med *samtliga familjemedlemmar på en gång*. Denna öppenhet har visat sig vara av synnerligen stor betydelse för familjerna. Surhét, tröghet, trötthet o. s. v. hos den ena av makarna blir förklarligt för den andra och mycken irritation undviks.

Resultaten av hälsoundersökningarna är ej utan intresse. En första undersökning av 1 206 familjer omfattande inalles 3 911 personer (1 946 män och 1 965 kvinnor) över 5 år gav bl. a. följande resultat. Det visade sig att det var ett eller annat fel på ej mindre än 91 % av samtliga undersökta såsom någon psykisk defekt, brist eller abnormitet. Siffran är ej lika för män och kvinnor. Av de förra var det 86 %, men utav de senare ej mindre än 96 % som det på ett eller annat sätt var något fel på. Denna klassificering, företagen av vetenskapsmännen kan betraktas som den objektiva i motsats till en klassificering, som bygger på de undersöktas egen syn på sitt tillstånd och som därför kan karakteriseras som subjektiv. Den senare är den som är av största intresse. De undersökta kan då delas i tre grupper:

1. De hos vilka rubbning (*disorder*) beledsagas av sjukdom (*disease*).
2. De hos vilka rubbning är förenad med känsla av välbefinnande (*well-being*).
3. De hos vilka ingen rubbning har kunnat konstateras (friska?).

En uppdelning enligt dessa tre grunder gav följande resultat (500 familjer): 21,3 % befanns tillhöra grupp 1, 68,5 % grupp 2 och 10,2 % grupp 3.

Sammanfattningsvis kan sägas att hos endast var tionde kunde inga rubbningar konstateras. Ungefär var femte var sjuk och visste om det (ej ens hälften hade emellertid sökt vård!) och *mer än två tredjedelar ansåg sig vara friska, men befanns ha rubbningar av en eller annan art*. Ett synnerligen intressant faktum är, att efter 3 års medlemskap i centret, hade antalet utan rubbningar stigit från en tiondedel till en tredjedel. Här är alltså ett handgripligt arbetsresultat som öppnar vida perspektiv.

De relaterade undersökningsresultaten talar för sig själva. Att det är likadant på andra håll har de i Sverige gjorda och här tidigare omnämnda undersökningarna bekräftat.

Lärdomar

Vad kan vi nu lära av The Peckham Experiment?

Det finns mycket att lära där, ej endast för en biolog eller pedagog utan även för en lekman. För den som sysslar med samhällsplanering och har advokaterat community centres är det en stor upplevelse att verkligheten vida överträffar alla teorier. Det bekräftar även den förfäktade synpunkten, att verksamheten, aktiviteten måste växa naturligt fram från medlemmarna själva och ej på förhand organiseras av diverse kommittéer.

Vid ett besök kan man ej undgå att djupt känna den frigjordhet och den öppenhet som präglar livet i centret. Man får en intensiv känsla av obundenhet, naturlig glädje och frånvaro av hämningar. Här mår alla bra, här trivs man. Och det är så långt ifrån frireligiös hänryckning som det kan vara! Orsaken är friheten från tvång, från fasta organisatoriska rammar. Alla är sysselsatta med någonting — det sjuder av aktivitet. Den är icke våldsam, verkar snarare lugn.

En treåring balanserar i väg genom det långa »sällskapsrummet» med en pappskiva med spelbrickor på. Ingen försöker ta dem från honom, ingen hjälper honom. Han är sig själv, vet vad han har för sig, går rakt på målet.

Två 5-åriga flickor sitter vid den stora konsertflygeln och spelar allt vad de orkar. Ingen stör dem, ej ens den grupp som sitter fem meter därifrån upptagna av en allvarlig diskussion. De hör dem helt enkelt inte.

I gymnastiksalen gungar en tioårig flicka i ett rep, medan en fyraåring klättrat högst upp på stegen. De ropar till varandra, men ingen står och beundrar dem eller är orolig för dem.

Hos portvakten står en treårig pojke — själv medlem — och söker förgäves övertala farbror att anteckna en jämnårig som medlem.

I badmintonhallen spelar fyra ungdomar medan några andra väntar på att få komma till.

I simhallen hoppas det, knuffas det och simmas. Runt omkring sitter folk och dricker te eller öl, pratar, ser på dem som är i simhallen, spelar domino eller schack, syr och diskuterar.

En trappa upp spelar en av centrets amatörorkestrar jazz och en del ungdomar och även några äldre dansar.

I köket, som ej är avskilt från caféet, står några husmödrar och pratar, medan andra delar ut mat — naturligtvis är det självservering.

Bakom en liten disk sitter kuratorn. Alltid är det någon som pratar med henne eller vill ha en bok från biblioteket.

Och ibland dem går läkarna. De tillfrågas om lite av varje, pratar till höger och vänster. Om man icke visste att de var läkare — manliga såväl som kvinnliga — skulle man tro de var medlemmar. Inga be-

stämda miner eller överlägsen uppsyn, ingen ordergivning, endast stilla respekt och kamratskap.

The Peckham Experiment har som community centre lyckats — och lyckats helt. Anledningen är nog främst den att man ej skiljt varken könen, åldersklasserna eller intressena åt, utan endast respekterar en uppdelning — en enhet — *familjen*. Centret ersätter ej på något sätt hemmet, till vilket man endast bjuder sina närmaste och intimaste vänner, utan tjänar som ett komplement till detta — och ej endast ett komplement betingat av omständigheterna. Man träffas ej därför att man vill utnyttja varandra, utan därför att man har roligt, man trivs tillsammans. Och sist men ej minst: Centret är ett komplement för *hela* familjen, ej endast för enstaka medlemmar.

Här är beviset för att folk ur alla samhällsskikt otvunget umgås med varandra (för dem som icke tro det, finns det statistik), ty centret har skapat förutsättningen för allt verkligt umgänge — *en gemensam grundval av erfarenhet*.

Och slutligen: Här är beviset för miljöns allt över-skuggande betydelse för individen.

Låt oss sluta som vi började — med familjen X.

»Så här gick det efter att de blivit medlemmar av Centret. Pappan anslöt sig till boxningsklubben, boxades och var inom 4 månader i gång med att instruera en grupp pojkar. Vid den första familjekonsultationen visades mamman till en gynekolog för att få sin skada behandlad. Därefter deltog hon i motionsklasserna, lärde sig simma, mötte under sina äventyr i vattnet människor, som hon började prata med och blev vänlig och trevlig. Både man och hustru lättade i vikt, blev gladare och såg friskare ut. Ibland spelade båda badminton tillsammans med sina vänner och byggde upp ett eget umgänge. De kom dit kanske två gånger i veckan. Mannen blev sekreterare i badmintonklubben. Hans hustrus klädsel förbättrades kolossalt — hon försökte till och med att med hjälp av en vän sy en sommarkappa åt sig själv, något hon aldrig skulle drömt om att göra förut. Vid Centret gjorde man sitt bästa för att utrota det äldsta barnets mask. Det ökade i vikt, blandade sig med andra barn, blev torr i sängen, slutade krängla och somnade genast på kvällarna utan att kräva faderns uppmärksamhet. Babyn lämnades i daghemmet fem eftermiddagar i veckan och inom en månad gick den stadigt och satt vid bordet med de andra barnen. Vid två och ett halvt års ålder gick den till gymnastiksalen och till baby-badet. Den fick färg och fast hull, dess mentalitet blev aktiv och dess personlighet nästan vinnande.»



HEMMET OCH BOSTADSGRUPPEN

Av arkitekt SAR Sven Månsson

DK 64.026: 711.58

Man talar om stadsplanekonstens förfall. Är det då stadsplanekonsten som bär skulden? Är det skalet, som har fördärvat kärnan?

Man tycks i varje fall vara tämligen överens om, att skalet inte är så trevligt att se på, kärnan är åtminstone halvrutten och därför se ständigt — enligt mångas mening — utopiska förslag till samhällsförbättring dagens ljus.

Två sådana är det statliga betänkandet »Familjeliv och hemarbete» och »Reillyplanen — a new way of life».

Det svenska betänkandet konstaterar, att i hemmen utträttas ett såväl kvantitativt som kvalitativt betydande arbete med produktion av livsförnödenheter, barnens fostran och vård och omvårdnad av gamla, samt att detta betydande arbete utföres av omkring en och en halv million husmödrar. Det är dessa, som ha huvudparten av ansvaret för hur man och barn bli uppfostrade och vårdade. Man vet att arbetet är betydelsefullt och även att arbetsbördan för varje enskild husmoder är stor. — Är den alltför stor, för att hon skall kunna fylla sin uppgift som hemmets förnämste arbetare och mittpunkt på ett tillfredsställande sätt?

Efter att ha tagit del av några citat från undersökningar om hushållsarbetets yrkessjukdomar och husmödrarnas allmänna hälsotillstånd, som publiceras i utredningen, måste man besvara denna fråga med ja. Det påpekas, att alla utvägar bör försökas för att minska husmödrarnas arbetsbörda och föreslås vissa åtgärder avsedda att åstadkomma möjligheter för en rationalisering av hemmet och hemarbetet inom dess hävdvunna organisation.

Utredningen säger: »Stora fördelar kunna enligt utredningens mening uppnås genom *ökad samverkan mellan hushållen och olika former av gemensamhetsanläggningar.*»

Man tänker sig tydligen möjligheten av *en ny och lämpligare organisationsform för hemmet*, som då inte längre är hemmet lika med bostaden utan bostaden plus gemensamhetsanläggningar.

En sådan ny organisationsform för hemmet skisserar Lawrence Wolfe i sin bok om Reillyplanen, vars metod enligt hans mening är så förträfflig att den allmänt tillämpad skulle kunna bota all nutida samhällsröta.

Stadsplanens arkitekt Sir Charles Reilly hade i uppdrag att upprätta generalplan för Birkenhead, och gjorde i det sammanhanget ett utkast till en ny stadsdel med så revolutionära idéer, att det icke antogs av staden. Planen publicerades i tidningarna i samband med det politiska grälet kring den, socialteoretikern Lawrence Wolfe kom i kontakt med Reilly och gjorde den berömd genom sin bok. Arkitekten har skrivit ett förord till boken och säger, då

»The Reilly Plan — a new way of life.» Lawrence Wolfe, Nicholson o. Watson, London.

han berättat om planens tillkomst: »Vad jag inte kan förklara, ehuru jag i hög grad uppskattar det och känner mig smickrad därav, är Lawrence Wolfes entusiasm för min stadsplan och de många fördelar han har läst in i den, som jag, det måste jag bekänna, inte var fullt medveten om, då jag ritade den.»

Hans plantanke är i huvudsak att sammanföra 30—60 bostäder (radhus) kring en gemensam gräsplan »the green», som alla runtom boende ser och har uppsikt över. Småbarnen kan leka där i säkerhet för trafik. Vägen, som går runt lekfältet, är enkelriktad, och endast avsedd att användas som servisiväg. Tre eller fyra sådana Reilly-enheter ha ett gemensamt community centre, som man måste passera på vägen till eller från sin bostad. Reillyenheten + c. c. utgör individernas hem. Bostaden i radhuslägenheten är hemmets privata del, gräsplan, daghem, lekskola, restaurant och c. c. den del av hemmet, som är gemensam för de inom bostadsenheten boende familjerna.

Vilken säkerhet har man nu för att de människor, som flytta in i detta storhem få den gemenskap, som är önskvärd för ett rikare mänskligt liv? Jo, på grund av »hemmets» konstruktion blir det bekvämare att deltaga i gemenskapen än att stå utanför. Individernas själviska intresse att vilja ha det så bekvämt som möjligt kommer att tvinga dem till samarbete. *Den som inte vill samarbeta måste arbeta.*

Modern, som har sin baby stående i barnvagnen på den gemensamma gräsplanen, kan, då hon alltsomoftast kastar en kontrollerande blick genom fönstret för att se, om hennes eget sockergryn har det bra, inte undgå att samtidigt observera, att någonting farligt är å färde med grannfruns unge, rusa ut och avvärja faran. Hon blir naturligtvis bekant med det hotade barnets moder. Den naturliga utvecklingen blir sedan, att dessa bekanta fruar ber varandra, att vid behov se till varandras barn för en kortare stund. Det är ju en helt naturlig sak, eftersom man bor bredvid varandra och barnvagnarna stå bredvid varandra på samma gräsplan och lika lätt kan ses från båda lägenheterna.

Men Reillyplanens manager Wolfe nöjer sig inte med att låta sitt sociala samverkansprogram stanna vid spädbarnsvaktandet. Efter att ha konstaterat, att Reillyenhetens lekskola kan skötas av hemmavarande mödrar i olika vaktombyten, övergår han till hemmets mest arbetskrävande produktionsuppgift, matlagningen. De enskilda radhuslägenheterna ha inget kök, på sin höjd kokvrå, men oftast bara en kokplatta. I stället har varje Reillyenhet ett storkök, som skötes av de hemmavarande husmödrar, som eventuellt önska extra inkomst genom tjänstgöring några timmar om dagen. Märk väl, de är inte bundna till hemmet genom barnpassning eller matlagning. Maten från storköket distribueras förpackad i värmeisolerade behållare med erforderligt porslin och bestick på vagnar till de olika lägenheterna. Detta kök är också hushållsskola för



Plandetalj med Reillyenheter.

giftasvuxna flickor. På liknande sätt har barnkrubban och lekskolan en uppfostrande uppgift, samtidigt som den ger de barnlösa möjlighet att tillfredsställa sina moderliga instinkter.

Bostadskostnaderna för lägenheterna utan kök plus restaurantkök påstås bli mindre än för lägenheterna med kök.

Planen blev inte antagen av stadsfullmäktige i Birkenhead eftersom den borgerliga gruppen inte ville medverka till att ett dylikt »kommunistiskt» projekt kom till stånd. Den gjorde gällande, att ett samhällsbygge av denna karaktär icke var lämpligt i ett demokratiskt samhälle, emedan det utplånade individualitet och initiativ hos människorna. Förmodligen skulle en plan baserad på så långtgående idéer om inbördes hjälp och gemenskap, om den framfördes i detta land, mötas av en likartad kritik, men eftersom ett arrangement, som bygger på samverkan mellan individerna onekligen skulle få stora praktiska fördelar för familjen, nota bene, om det går att genomföra, kan det kanske vara mening i att närmare studera det resonemang om psykologiska och sociala förutsättningar varpå Wolfe baserar sitt försvar för idén.

Inledningsvis inskräper han, att de ledande engelska planläggarna inte har någon klar verklighetsbetonad grund bakom sin målsättning, emedan de fortfarande baserar sina planer på grundtanken, att samtliga hemmets nuvarande funktioner matlagning, ätande, småtvätt, stortvätt, studier, umgänge, rekreation, barnuppfostran o. s. v. skall kunna klaras av inom lägenheten. Detta är verklighetsfrämmande eftersom det överbelastar husmodern och därmed skadar hemlivet och gör det omöjligt att förverkliga den huvudprincip för samhällsplanläggningen, som i hans formulering lyder: »Att skapa sådana förhållanden, att det blir möjligt för varje individ att leva ett rikt liv från moderlivet till graven, till båtad för både honom själv och samhället.» Hemmets nuvarande organisation motverkar denna målsättning. Planläggning baserad på denna är dålig. Lösningen ligger tvärtom i en ny organisation av hemmet och målsättningen för planläggningen måste vara inte att skapa bostäder, utan

ett hem i meningen av en komplett miljö för familjens och individens dagliga liv.

Förutsättningen för denna miljö förverkligande är ett arbetsbesparande samarbete familjerna emellan, av somliga kallat kommunistiskt eller kollektivistiskt och av andra för ett individualiteten berikande liv. Nu är det ju så, att förutsättningarna för ett samhälle är samarbete mellan individerna, men för närvarande sker detta samarbete huvudsakligen beträffande vatten, avlopp, gas, gator, spårvägar, polis och alltid på ett rent opersonligt plan. Villaägaren i sovförstaden — Wolfes avskräckande exempel — har ingen känsla av att han samarbetar, då han betalar gasräkningen. Vad han har en bestämd känsla av är i stället, att huset är hans. Här bestämmer han och ingen annan. När hans hustru köper sitt kilo potatis i speceributiken samtidigt med 499 andra, men separat och utan inblandning av andra, och därefter går hem och sätter på potatisen en kvart före fem i likhet med de andra, men separat och utan inblandning, är då detta ett högre uttryck för hennes individualitet, än om hon i samarbete med dem hade organiserat ett storkök för gemensam matlagning? Nej, det som kännetecknar villaägaren i sovförstaden är sannerligen inte individualitetens rika växt, utan det inom det egna slutna och isolerade, säger Wolfe och skapar så termen *isolationism* som benämning på den nutida genomsnittsmänniskans levnadssätt och livsideal.

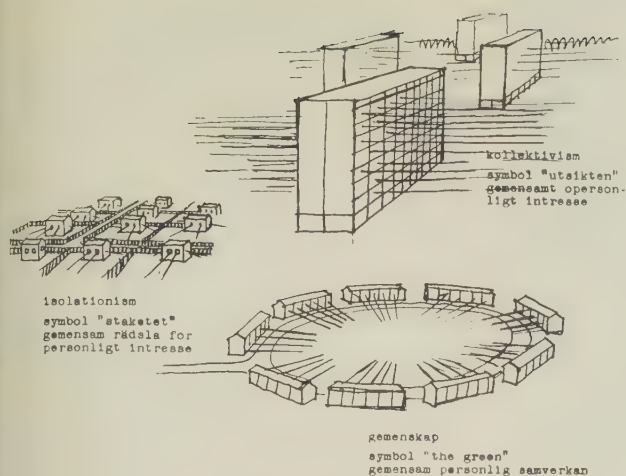
I ett intressant kapitel analyseras de livsvillkor det isolerade levnadssättet kan bjuda människan i de olika åldersgrupper hon passerar på sin vandring från vaggan till graven, och hennes sannolika utveckling under påverkan av dessa livsvillkor. Det blir en dystur bild, vars sannolikhet man tyvärr inte har anledning ifrågasätta på så värst många punkter.

Som en parallell till detta skildras sedan hur den fysiska planläggning, som Reillyplanen representerar, genom att den underlättar möjligheterna för personligt samarbete, skapar möjligheter för en höjd levnadsstandard i såväl fysisk som psykisk mening. Intressant och uppmuntrande för en arkitekt är den stora betydelse som själva det yttre stadsplanemässiga arrangementet tillmättes för uppnåendet av denna personliga *fria* samverkan.

(Det är väl höjt över all diskussion att känslan av samhörighet och ett praktiskt samarbete inte utvecklas lika lätt i vidstående tre stadsplanetyper.)

Det är nämligen inte meningen, att det i hyreskontraktet skall fixeras, att villkoret för hyresrätten är samarbete och användande av de kollektiva anordningarna i så och så hög grad. Wolfe tror på, att denna samverkan kommer att växa fram spontant, därför att det snart kommer att bli tydligt, att samarbete är praktiskt, att man förlorar tid och pengar på att isolera sig. Han tror inte på det goda hos människorna, men han tror på deras förmåga att inse var deras egen egoistiska fördel ligger, och på frihetens positiva värde. Just därför att denna samverkan bör vara obunden, är det av så stor vikt, att det arkitektoniskt fasta elementet stimulerar till aktion i rätt riktning.

Som ett exempel på hur den arkitektoniska formgivningen sätter gränser för den mänskliga aktiviteten, kan man bara tänka på den lilla ansats till ge-



mensam hjälp, som finns i våra hyreshus. Det finns små organisationer för tillsyn av barnen om kvällarna. En familj lovar stanna hemma på kvällen en viss veckodag och den familj, som önskar gå bort meddelar detta till den vakthavande familjen, som ser efter barnen. Man bör nu lägga märke till, att denna frivilliga barnvaksorganisation i våra bostadsområden bara kan fungera *på kvällen*, då barnen är tryggt förankrade i sina sängar, och inte på dagen, då de är ute på marken och leker. Detta beror på bostadsområdenas planläggning. Hushöjderna är mellan 3 och 8 våningar. Största delen av husmödrarna skulle aldrig hinna ner på marken och avvärja faran. Genom detta och andra exempel kan man åtminstone fastslå, att våra bostadsområden inte är planerade för att underlätta arbetsbesparande *samverkan* mellan husmödrarna.

Om den fria samverkan, varpå Wolfe har byggt sitt nya sätt att leva, är verklighetsbetonad och om det är tekniskt-ekonomiskt möjligt att bygga en stad enligt Reilly-principen, så blir konsekvensen, att dess vuxna innevånare, i första hand kvinnorna, blir mindre betungade med hushållsarbete och får mera fritid.

Vartill skall då denna fritid användas?

Har vi inte redan ett fritidsproblem?

Jo, ungdomen har ett fritidsproblem, men de som har bildat familj är överbelastade med arbete. Därför blir ungdomen lämnad vind för våg och ingen av de vuxna har tid och krafter för umgänge med ungdomen, förrän deras egna barn nått en ålder, då övervakning icke är absolut nödvändig. Men då är det för sent. Åldersskillnaden är då redan för stor för att ynglingen och flickan skall ha någon glädje av umgänge med dessa, i deras ögon, urgamla personer. Det värdefulla vore exempelvis, om det par, som står i begrepp att ingå äktenskap hade kontakt med dem, som fastän bara ett fåtal år äldre hade erfarenheter från detta vågspel. Uppfostran och meningsutbyte skulle om fritiden ökades kunna få friare spelrum och skiljemurarna mellan åldersklasserna utjämnas till gagn för samhället. Vidare skulle kvinnorna, som så många gånger sagts, om deras arbetsbörda minskades, kunna delta aktivt i samhällslivet utanför hemmet.

Wolfe framhåller, att en stor del av den fritid, som

vinnes med naturnödvändighet kommer att upptagas av diskussion och debatt i samhällsfrågor, ty det storhem man framlever sitt liv i har gett en höjd levnadsstandard tack vare sin i fritt samarbete framvuxna organisation. Därför blir man naturligtvis intresserad av samhällsorganisation d. v. s. politik. I ett samhälle där den minsta enheten, hemmet, lever och fungerar tack vare gemensamma ansträngningar kommer det vidare att bli mycket svårt att upprätthålla abstrakta partiprogram. Dess ledarter framväxer ur de små cellerna, utvalda därför att de verkligen kunde åstadkomma någonting gott för hemmet och familjen, och blir följaktligen av en bättre typ än nutidens politiska reklammän, som huvudsakligen vinner anhängare på sin förmåga att ge fagra löften. Det är denna nya typ av politiker, som fordras för att rädda världen. Således kan Reillyplanen rädda världen.

Denna radikala utopi, som går till uppenbara överdrifter och inte ser några som helst svårigheter, är intressant därför att den tydligt demonstrerar hur skalet kan påverka kärnan och kärnan skalet, då man med skalet menar den stadsplanemässiga uppbyggnaden av samhällskroppen och med kärnan det liv, som leves inom den fasta stadsbyggnadens ram.

När man talar om stadsplanekonstens förfall, så blir detta angrepp tämligen ofruktbart, om man med stadsplanekunst avser själva stadsbyggnadens utformning. Denna konst mer eller mindre tilltalande produkter kan naturligtvis inte bedömas eller betraktas oavhängig av de mänskliga livsformer och den samhällsstruktur, som är dess förutsättning. Kritiken måste vändas från stadsplanekonsten och mot förutsättningarna, främst den materialistiska synen på människan, som väl ännu i stort sett är förhärskande. Man säger visserligen att man vill ge henne möjlighet att leva ett rikare mänskligt liv, och inriktar sig fördenskull på att höja hennes materiella standard men tvingas därefter för ekonomins skull att huvudsakligen betrakta henne som en produktionsekonomisk faktor.

Den allmänna målsättningen är fortfarande den materiella standardens höjning. Den står i första rummet, icke den levande människan.

Det förefaller emellertid, som om man i de rikt differentierade expertfack, där vårt vetande håller till, börjar förstå att människan, hela människan, den komplicerade och irrationella måste ställas främst. Detta — att ställa människan främst — betyder att man måste börja se henne från helhetens synpunkt och icke från detaljens. Lösningen av hennes problem består icke i att rationalisera henne utan i att finna en för hennes levande och komplicerade natur passende lösning. En sådan lösning måste vara frukten av ett syntetiskt betraktelsesätt och kan endast växa fram ur ett intimt samarbete mellan många olika specialister.

För ett sådant samarbete fordras tro inte bara på hennes materiella utan även på människans i vidaste bemärkelse andliga möjligheter. Endast en sådan komplett syn på människan kan ge den gemensamma målsättningen tillräcklig överhöghet för att överbygga de konflikter, som måste uppstå, då detaljsynpunkter för helhetens skull förkastas och sammanjämkas.



Chicago.

MÖNSTER —

Av arkitekt SAR Erik Olof Holmberg

Det är många tecken som tyder på att det som har kommit i centrum för diskussionen om stadsbyggnadens aktuella situation det är egentligen *människan*. Människan, som det största av problemen bakom det vi inom arkitekturen har att uträtta, henne vi bygger åt, hon som rör sig och har sin varelse i de rum vi är med om att skapa — den okända människan som belägras av gallupintervjuarna.

Under tiden revolterar denna okända människa mot alla inringningsförsök. Medan kommunikationsmedlen fulländas alltmera för att möjliggöra utbyte och vidgad horisont stänger politikerna in henne mellan gränserna. Och medan rationaliseringsprocessen fortskrider för att med maskinens hjälp avlasta hennes arbetsbörda och öka hennes fritid sörjer den andra efterkrigstidens återuppbyggnadsproblem för att hon utnyttjas jämt så mycket som hon orkar med för att inte tupa av i förtid.

Som arkitekter ha vi att som ansvariga miljöskapare sluta upp på rätta sidan om den front som går tvärs igenom allt modernt liv: *kampen om människan*. För det är ju faktiskt denna kamp vi bevittnar när vi på ena sidan t. ex. ser oss själva fundera ut det som gagnar människan i hennes dagliga arbete, vila och rekreation och å andra sidan ser den teknisk-ekonomiska civilisationens drake suga musten ur henne genom själlöst rutinarbete, nöjesindustri och politisk propaganda.

I vårt sneglande hit och dit efter vapen i denna strid vända vi oss förstas med särskild förväntan till sociologerna. Och i rikt mått ha ju där frågor besvarats av *Lewis Mumford*. Besvarats på ett sätt som väckte ett visst förtroende redan från början kanske just emedan han så entydigt och entusiastiskt syntes stå på rätt sida i kampen om människan. Hans positiva skildringar av medeltidens livsstil och stadsmiljö och hans kritiska analys av nutidens storstad är väl det man minns bäst.

Men nya profeter kalla på uppmärksamhet. I Danmark pågår en livlig debatt i samband med professor Th. Geigers framträdande vid en stadsbyggnadskongress i Aarhus våren 1948. Geiger avsåg då med sina utläggningar om sociologiens roll i stadsbyggnandet att, som han i *Arkitekten*, Ugehæfte nr 45, 1948, sammanfattar: 1) varna för det oansvariga användandet

av det man hittills haft som sociologisk vägledning, 2) fastslå att bättre grundvalar tills vidare saknas och därför först måste åvägabringas, 3) antyda hur detta kunde ske, nämligen genom erfarenhetsvetenskaplig analys av det danska stadssamhället samt slutligen 4) erbjuda sin fackliga medverkan härtil.

Geiger skäller ut Mumford, gör honom till en farlig villolärare och karakteriserar hans anhängare, d. v. s. dem som funno något impulserande i hans framställningar i *Stadskultur* och *Människans villkor* som »romantiska mumfordianer».

För att kunna bedöma Geigers egen i ovannämnda punkt 4 utlovade insats till stadsbyggarnas undsättning må ett par exempel ur hans Aarhusanförande tjäna som hjälp.

Det gäller grannskapsenhetens sociologiska motivering.

»Mumford og hans tilhængere gaar ud fra, at storbyen er en usund social leveform, at folk vantrives i vore storbyer, og at man gennem en egnet tilrettelæggelse af byens ydre skikkelse kan skabe et bedre samfund. I betragtning af, at storbyen stadig tiltrækker land- og købstadsboere, har man svært ved at tro paa, at storstadslivet er saa haard en prøvelse.

Men ud fra denne antagelse seges altsaa storstaden udstykket eller leddelt i en række mindre enheder med hver sit centrum. Jeg understreger paany, at jeg ikke udtaler mig om en saadan leddelings ønskelighed ud fra tekniske, administrative eller andre synspunkter. Det, jeg vil kritisere, er de sociologiske grunde, der anføres herfor.»

Och så kritiserar Geiger sönder de från engelsmannen Scharp härstammande sociologiska normalnormerna för en grannskapsenhet. Att den för storleken dimensionerade siffran 10 000 invånare, som skulle vara gränsen för vår förmåga att känna igen folk och ge oss känslan av att vara i »vår egen lilla stad» kan vara ovetenskaplig är möjligt, att denna siffra även skulle vara dimensionerad emedan inom en sådan stadsdel alla samhällsklasser kan finnas representerade är kanske en illusion. För sådan facklig kritik borde man endast vara tacksam. — Och litet längre fram i det här citerade Aarhusanförandet säger han på tal om att 10 000 invånare i en stadsdel skulle vara lagom för att alla samhällsklasser skall

DK 711



Redburn

kunna vara representerade: »Her ytrer en romantisk forestilling sig om bysamfundet som en organisme.»

I sin iver att göra rent hus med en av grundvalarna för nutida stadsbyggnad blir till slut ur sociologisk synpunkt ingenting kvar som inför professor Geiger motiverar grannskapsenheten. I stället anför han förortsbanornas influensområden som en i realiteten begränsande faktor. Men det må vara hans ensak som fackman att på nytt formulera även det sociologiskt motiverade i att stadsbyggarna »sannolikt med rätta» vill att *städerna skall växa organiskt i stället för mekaniskt*. Vad betyder då detta? Det kan här vara skäl att något stanna inför det som kanske mera omedvetet rör sig i Geigers resonemang men som i svensk arkitektur- och stadsbyggnadsdebatt de senaste åren bredvid problemet människan varit av största betydelse. Det är *det organiska*.

Man stöter på ordet gång på gång i denna tidskrift och alltid som berömmande epitet. Ja, till och med Geiger försäger sig ju — kanske man får säga — och använder det så: »Man vil, sandsynligtvis med rette, bort fra den rent agglomerative, paa maa og faa sammenklumpede by, byen der er vokset mekanisk i stedet for organisk.»

Vad menar man då egentligen när man säger organisk? Det är mycket som tyder på att man här har att göra med ett symptom som anger en av skillnaderna mellan 30-tal och 40-tal. Det som i 30-talets arkitektoniska uttryck kommer till tals är ju ett medvetet till *maskinen* anpassat formspråk. 40-talet reagerar mot det kallt, abstraherande i detta och lägger mera tonvikt på *det levande*. Det sociala patos som strömmar genom 30-talets insatser lever vidare, åtminstone i 40-talets stadsplanering, men modifierat av den desillusion som det andra världskrigets maskinella massförödelse framkallat. Maskinen som sådan — även som industriellt arbetsredskap — har än en gång visat sitt Janusansikte så tydligt att vi i dag i vårt formspråk vill låta livet komma till sin rätt på bekostnad av det enbart tekniskt-maskinellt-konstruktivt nödvändiga.

Ingen som verkligen fått uppleva Europa i dag kan häri se en romantisk-reaktionär slå-sönder-maskinerna-mentalitet. Utan maskinen vore en återhämtning efter de hittillsvarande krigen en omöjlighet.

Men livet måste få sin chans nu (i denna andra mellankrigstid). Det är kanske det vi menar att det fått när vi om en sak säger att den är organisk = bra.

Mumford har tydligt visat att han begriper vad det gäller i detta sammanhang genom sina båda till svenska översatta böcker och Geiger må sedan försöka slå sönder hans sociologiska argument hur mycket som helst. En annan som haft mycket att säga om det levande, organiska är Goethe. Hans sätt att i sina av nutiden föga kända naturvetenskapliga arbeten se helheten i detaljerna, att följa metamorfosernas lagbundenheter i det organiska växandet, att uppleva polariteternas betydelse, hemligheten i den rytmiska växlingen mellan mot varandra polära tillstånd i naturen, — allt detta torde vara viktiga hjälpmedel att observera om vi vill vårda det som kanske mera i form av aningar kommer till uttryck när vi i dag använder ordet »organisk».

Konkret talat måste det, när Geiger säger att vi vill att staden skall växa organiskt t. ex. innebära att polaritetens princip tillämpas i stadsplaneringen. Att med andra ord den tröstlösa oändligheten i en stor stads kvarter-efter-kvarter som uppkommit genom agglomerativ utvidgning är en stadsorganismens elephantiasis. Och att genom den indelning i zoner som avskiljas från varandra genom grönområden, vilken ju i vårt land är lagstadgad, garanteras ett organiskt växande, ett växande i bestämda storlekar där den omgivande naturen verkar som kontrasterande element mot bebyggelseområdets mera arkitektoniskt-koncenterade karaktär.

Och även när det gäller ordet »stadsorganism» borde man fråga sig: finns det någon realitet som svarar mot föreställningen? I sin lärobok *Sociologi* har Geiger i förbigående avfärdat den. I 1800-talets litteratur var den liksom föreställningen om en samhällsorganism inte så ovanlig — för honom är den vetenskapligt oanvändbar. Men hur är verkligheten?

En stad som under lång tid, t. ex. 100 år, inte upplevt rörelse — ingen trafik i sina trafikleder, ingen förändring i sin gränskontur genom nybyggnader, ingen ersättning av förbrukade byggnader eller kommunikationer — en sådan stad vore död; en ruin och uppfylles av sina invånares liv och rörelse under ett dygn, hur den växer eller krymper under ett årtionde.



Tysk medeltidsstad. T. h. köpmännens gata, t. v. hantverkarnas gata, nedtill och upptill kyrkorna, i mitten vid stadens torg ligger rådhuset med sitt torn. Torget är skärningspunkt mellan två landsvägar.

hur det förbrukade ersättes genom reparationer och underhåll då tycker man sig ha en levande kropp inför sin inre blick. En kropp som belivas av den summa av liv som stadsbefolkningen utvecklar i handling, tanke och känsla. Just den nu så aktuella generalplaneringen sätter oss i kontakt med dessa synpunkter, t. ex. då vi genom en omfattande inventering av en stads eller köpings nuvarande tillstånd och historiska tillblivelse lär känna dess livsförhållanden så att en plan kan göras som på lång sikt även tar med sådana åtgärder som konkret bidra till dess speciella egenarts landskaps- och stadsbyggnadsmässiga utprägling. Och för en generalplanerande arkitekt med sinne för »genius loci» blir en stadsorganism något helt annat och realare än Geiger menar sig ha konstaterat hos modernt stadsbyggande och som skulle härledas ur att den på kartan liknar »en celleväv under mikroskopet». Det blir helt enkelt frågan om ett levande väsen som man lär känna vid nämndsammanträden, föreningsmöten och folkparkskvällar, på butiksgator och i ortstypiska industriföretag. Kommersiell och kommunal administration blir till tankeyttringar hos detta väsen, i kultur- och nöjesliv strömmar dess känsloreaktioner och dess gärningar spåras i samfärdsel, varudistribution och industriell produktion.

Mumford citerar i *Stadskultur* en skildring av Albrecht Dürer där vi lär känna en medeltida procession i Amsterdam. Just vid sådana processioner höjer sig enligt Mumford medeltidsstaden utöver sig själv och dess liv och form liksom uppenbaras i sin egenart. Där går medlemmarna av rådstuga och ordningsmakt, köpmanna- och hantverksgillan följer och sist hela den allt överskyggande kyrkans representation! Den tidens administration, produktion och kultur — Dürer-citatet ger mycket om det som hänt med oss människor sen dess.

Medeltidsstaden som genom ringmuren omslötts liksom av en hud som klart avgränsade den från den omgivande naturen, hade sin differentiering väsentligen i köpmans- och hantverksgatorna, kyrkorna och klostren samt rådhuset. Det för den 40-talistiske stadsalltså ingen levande organism. Men föreställer man sig staden — vilken stad som helst — så som den byggaren fascinerande hos medeltidsstaden, det som

attraherar hans känsla för *livets uttryck i formen*, det är hur dessa skilda funktioner inramas arkitektoniskt och inklusive alla inre olikheter infogas i en helhet, hur en utåt avgränsad enhetlig miljö av över-skådlig storlek uppstår som lever genom århundraden. Avgränsning fanns, överskådlig storlek, en viss differentiering fanns också. Vad slags differentiering? Inte så abstrakt som det på 30-talet eftersträvades: city, bostäder och industri renodlade var för sig. Inte heller så som då man dissekerar eller botaniserar på modernt sätt, varvid djuret eller plantan plockas isär i sina beståndsdelar och den sammanhållande helheten går förlorad så att man omöjligt kan förklara varför till just en bestämd sorts blad eller rot endast kan höra en bestämd sorts blomma. I organisk differentiering förklaras och berättigas detaljen endast ur helheten, aldrig ur sig själv. Koncentrerad förkroppsligades denna helhet i den medeltida stadens kyrka. Och ur det religiösa livets herravälde förklaras medeltidsstadens detaljer: de voro lemmar i en av kyrkan besjälad kropp. Trots vår tids nya värden gäller helhetens princip även för våra städer. En »sovstad» utan någon form av lokal administration eller produktion av industriellt eller hantverksmässigt slag är sönderdissekerad redan innan den byggdes och därför död och inte organisk. För cityområdet utan sin typiska industri och bostäder för vissa yrkeskategorier och för industriområdet utan sin lokala administration samt bostäder och rekreationsparker skulle det samma gälla.

Generalplaneinstrumentet i dess mera vidsträckta betydelse bör bli vår tids medvetna sätt att vårda stadsorganismen och ett till del levande anpassat betraktelsesätt är förutsättningen för att detta instrument skall kunna användas så att livet överallt får komma till sin rätt och inte kvävas av abstrakt schematisering. Den stadsplanemässiga gruppbildningen eller grannskapsenheten kring sina gemensamhetsanläggningar är redan så djupt förankrad i modernt stadsbyggande att Geigers kritik av dess sociologiska förutsättningar på sin höjd kan betraktas som en hälsosam motivrevision på ett område där vi nuförtiden trots alla framsteg är så föga hemmastadda: människans.

UNGDOMENS FRITIDSPROBLEM

En sammanställning av publicerat material

Av teknolog Lennart Holm

DK 362.8: 39—053.7

»Den grundläggande tanken vid planerandet av Årsta centrum och ändamålet med anläggningen är den enskilda samhällsmedborgarens utveckling och aktivisering. Den moderna storstadsmänniskan, som i princip är hårt specialiserad, behöver få kontakt med andra människor och andra intressen än dem, hon möter i sitt dagliga arbete. Denna kontakt kan hon ej få som passiv åskådare på en idrottsläktare eller på biografparketten, där hon fortfarande är lika isolerad. Hon behöver ett komplement till den enskilda bostaden, en plats dit hon söker sig lika lätt som ungdomen samlas vid dansbanan på landet. Men när vi skola skapa en intresseväckande stimulerande miljö måste vi söka finna en sådan, som bryter vanetänkandet. Det måste finnas ett rikt fält öppet för alla att meddela sig med varandra, att utbyta erfarenheter, att få utlopp för begåvning och skapande fantasi.

Planerandet har bedrivits som ett försök till samarbete på bred bas med alla berörda parter, för att växelverkan mellan opinion och sakkunskap skulle åstadkomma så riktiga och rikt nyanserade resultat som möjligt. Samtidigt som detaljlösningen direkt influerats av de intressegrupper, vilka skola ha sitt arbetsfält här, har arkitektens egen strävan att estetisera en planbild kommit mera i skymundan, vilket kanske kan tolkas som en förskjutning av det formala uttrycket även i fasadbilden.»

Ur ett brev till A5 från Erik och Tore Ahlsén.

I Community Centre-idén strålar alla den moderna arkitektens och samhällsplaneringens intressen samman på ett samtidigt självklart och desperat sätt: självklart ur social och samhällsteknisk synpunkt som lösning på problem, som begränsad arbetstid, icke-produktiva bostadsområden och central administration ställt medborgaren i; desperat ur miljöpsykologisk och arkitektonisk synpunkt, d. v. s. den totala förvirring som råder i frågan om och hur centrum-anläggningen kan vara nyttig. Man behöver bara jämföra hälsokliniken i Peckham och dess fullkomligt osentimentala skyltskåpsutformning med våra slutna, idylliska och halvkommersiella anläggningar i Mid-sommarkransen och Hökarängen för att märka att det inte bara är gradskillnader som följer sig bakom centeridén. Trots att alla krafter, som mer eller mindre direkt bidrar att forma det moderna samhället — från sociologer till esteter — lagt ner mycken energi på programställandet, byggs åtminstone i Sverige dess centra dels intuitivt på det tvivelaktiga axiomat att *aktivitet* är enda vägen till lycka, dels på enkätsvar och gallupresultat, av vilka större delen självfallet härleder sig från grupper och individer som just har en sådan aktivitetsgrad, att de överhuvudtaget vill och kan svara på frågor. Naturligtvis är det just dessa

krafter som i första hand kan göra samhället levande och progressivt. Men det stora komplex av olösta sociala frågor, som vi sammanfattar i ordet *fritidsproblem* har förmodligen sin tyngdpunkt hos individer, vilka på grund av disharmoni mellan produktions- och konsumtionsliv behäftats med neuroser, aggressioner och indolens av icke kliniskt behandlingsmöjlig storlek.

Nedan skall med hjälp av svenska och utländska utredningar och iakttagelser göras ett försök att antyda sammansättningen och proportionerna av dessa s. k. fritidsproblem vad beträffar ungdom mellan pubertet och mogen ålder. Att uppmärksamheten särskilt måste fästas vid ungdomssexualiteten är alltså självklart och ger kanske en oprövd utgångspunkt för diskussionen om centerprogrammet.

Ungdomen och arbetet

En finindelning av den åldersgrupp det här gäller, ca 15—25 år, kan ske efter yrke eller bildningstyp, vilket senare valts här med hänsyn till tillgängliga uppgifter i fortsättningen.

(9 sid. 22)¹

Befolkningens över 15 år fördelning efter utbildningsgrad och ålder.

Utbildningsgrad	Landsbygd						Städer						Bildningsgradens definition
	Män			Kvinnor			Män			Kvinnor			
	15—19	20—25	25—30	30—35	35—40	40—45	15—19	20—25	25—30	30—35	35—40	40—45	
I	358	370		271	276		60	60		48	36		Varken skriv- el. läskunniga
II	23	13		11	10		—	5		5	4		Endast läskunniga
III	20	43		28	20		15	16		10	14		Läs- och skrivkunniga utan skollärningssk
IV	178508	140987		158700	135487		51908	56813		58038	77506		Småskola, folkskola el. därmed jämvärd skola
V	3981	7856		4387	7846		7110	8430		7780	8373		Folkskolans påbyggnader el. lägre spec. utbildning
VI	7388	5900		6940	6144		10517	12635		17020	16247		Elementarutbildning el. högre spec. utbildn. utan studentexamen
VII	247	1690		66	498		923	4900		205	1669		Studentexamen utan högre examen
VIII	9	276	449	2	59	110	2	873	1807	1	108	432	Högre examen utan akademisk examen
IX	2	273	747	—	46	87	3	630	1972	—	115	204	Akademisk examen

Redan i denna indelning stöter man på svårigheter att dra gränsen kring den grupp man vill undersöka: medan bildningsgraderna I—VII stabiliserats i 20-årsåldern är graderna VIII—IX i hastigt växande upp till 30-årsåldern, vilket skulle motivera en utvidgning av begreppet ungdom för de intellektuella grupperna (förhållandet kan ju lätt avläsas i statistik för ålder vid äktenskaps ingående i olika yrkesgrupper eller i Kinseys diagram för sexuellt beteende i olika social- och åldersgrupper, se nedan).

I diskussionen om fritidssysselsättningsproblemen spelar den intellektuella gruppen likväl en obetydlig roll: dels har den större materiella och andliga förutsättningar att forma sin fritid, dels har den större möjligheter att intressera sig för sitt yrke och på ett angenämt sätt sudda ut gränsen mellan arbete och

¹ Siffrorna hänvisar till litteraturförteckningen sid. 340.

fritid. (Det sista resonemanget stöter man ständigt på i omvänd form i rationaliseringsfrågor: »Rationalisera inte för då ökas fritiden och dess sysselsättningsproblem.»)

Det gäller nu alltså att få en bild av hur den huvudsakligen kroppsarbetande ungdomen valt sitt yrke, hur den trivs och vad den önskar av arbetet.

I avgångsklassen i Stockholms folkskolor gjordes 1943 förfrågning om yrkesönskningar (antal svar 624 pojkar, 649 flickor). (5 sid. 52)

	Pojkar %	Flickor %
Jordbruk, trädgård, skogsbruk	3,6	1,5
Industri, hantverk	53,1	13,5
Samfärdsel, post, telefon	15,0	1,5
Handel	6,6	41,8
Polis, militär, brandman	7,0	—
Sjukvård, damfrisering, lärarinna ..	—	9,4
Hotell och restaurang	1,0	—
Konstnärliga yrken	7,6	9,2
Husligt arbete	—	15,3
Yrken som kräver högre teoretisk utbildning	3,8	—
Övriga yrken	—	4,5
Ingen önskan	2,3	3,3
	100,0	100,0

Önskningarna blir inte utslagsgivande för yrkesvalet. Vid undersökningar i Borås fick man svaret att 37,6 % från början avsett ett annat yrke än det de hamnat i, 34,9 % hade kommit in på vad de avsett och 27,5 % aldrig haft några fasta planer. Vilka faktorer som avgjort det första yrkesvalet redovisas för 764 Boråsungdomar. (5 sid. 41)

Faktorer som varit bestämmande för yrkesvalet enligt uppgift av 764 ungdomar i Borås.

	%
Personligt intresse, lust och fallenhet	20-9
Påverkan i hemmet: föräldrar	7-8
• • • syskon el. annan släkting	6-9
• • • lärare	0-7
• • • kamrater	4-6
Nuvarande yrke valt för utbildnings skull	1-7
Bekantskap med arbetsgivare eller arbetsledare gav möjlighet till anställning ..	1-7
Fick plats inom branschen (t. ex. som bud) och avancerade sedan	3-4
Hälsoskäl	1-1
Ekonomiska skäl	11-5
Slumpen	24-7
Övriga skäl och utan uppgift	15-2
	100-0

Även om påverkan från släkt och vänner är relativt liten råder det en ganska stor tröghet i yrkesväxlingen generationerna emellan. Industrialismen har visserligen medfört större rörlighet, men ca $\frac{1}{3}$ av städernas och $\frac{2}{3}$ av landsbygdens manliga befolkning stannar inom faderns yrkesgrupp. (5 sid. 49)

Samma förhållande avläses i tabellen över hur det första förvärvsarbetet erhöletts och utfallit. $\frac{1}{3}$ har fått arbete genom släkt eller bekanta. (5 sid. 45)

Sätt för arbetsförmedling vid erhållande av första förvärvsarbetet	A. Män			B. Kvinnor		
	Antal	Härav i		Antal	Härav i	
		rätt yrke %	fel yrke %		rätt yrke %	fel yrke %
Off. arbetsförmedling	25	76-0	24-0	34	64-7	35-3
Egen annons	6	33-3	66-7	5	80-0	20-0
Arbetsgivarens annons	42	54-8	45-2	53	71-7	28-3
Egen förfrågan	61	65-6	34-4	26	76-9	23-1
Arbetsgivarens förfrågan ..	0			6	50-0	50-0
Genom bekant	44	75-0	25-0	68	61-8	38-2
Genom släkting	35	77-1	22-9	19	68-4	31-6
Annat sätt	14	85-7	14-3	9	77-8	22-2
Summa	227	68-7	31-3	220	67-7	32-3

Att möjligheterna till yrkesval är större inom tätorterna är givet och uttryckes nedan: (5 sid. 32)

	Procentuell andel män från			Procentuell andel kvinnor från		
	landsbygd	tätort	storstad	landsbygd	tätort	storstad
Inträde i avsett yrke	32-7	41-5	45-4	42-4	42-2	36-1
Ikke inträde i avsett yrke ..	67-3	58-5	54-6	57-6	57-8	63-9
Summa	100-0	100-0	100-0	100-0	100-0	100-0

Övergången i 14—15-årsåldern från skolarbete, med dess fria eftermiddagar och långa ferier, till en mer eller mindre rutinmässig 48-timmars arbetsvecka (vilket är minimum) innebär tydligen en hel del organisatoriska svårigheter. Men framförallt innebär den att ungdomen oförmedlat kastas in i det moderna samhällets enerverande verklighet, som Ungdomsvårdskommittén formulerat sålunda:

»Den allmänna välbefinningsökning som tekniken skänkt har tillåtit de breda massorna av arbetande att för första gången i mänsklighetens historia kosta på sig daglig fritid som kan användas för annat än sömn och måltider.

Den möjlighet som här öppnar sig för den moderna människan att syssla med någonting efter eget fritt val, en hobby, en rekreation av vad slag det vara må, kan ur en viss synpunkt sett sägas ha minskat den betydelse som yrkesarbetet har för den enskildes trivsel; den som måste sitta stilla hela dagen på sitt arbete, har möjlighet att på kvällen röra på benen på en idrottsplats. Den som måste syssla med 'själlöst' arbete sina 8 timmar, kan ägna sig åt studier eller skapande hobbyarbete på fritiden. Att det moderna arbetslivet obestriddligen inrymmer en mängd mekaniska och enformiga arbetsmoment, som ger föga tillfälle till utvecklande av den arbetandes initiativ eller skaparlust, skulle alltså betyda mindre i den mån varje enskild kan komplettera sin arbetsdag med just vad han behöver för att känna sig tillfredsställd.

Det är dock av största vikt att man gör klart för sig, om människan på detta sätt verkligen låter tudela sig i en arbetshälf som inte trivs och en fritidshälf som trivs och därunder utvecklar alla sina goda sidor. Troligare är väl att människans alla normala funktionssätt står i ett visst inbördes beroende av varandra, så att en persons vars arbete är honom en daglig och uppslitande plåga också mister sin förmåga till ett harmoniskt personligt liv. Och omvänt att en människa, som inte funnit någon lycklig lösning på sina personliga problem, har en tendens att göra också sin arbetstillvaro problematisk. Undantag finns, eftersom vissa människor till synes finner möjlighet att i sitt arbete odla alla de sidor av sin personlighet som normalt utvecklas mest i den privata livssektorn, såsom modersdrift, faderlig myndighet, behovet av kärlek, intimitet, psykisk kontakt med andra människor.

Det är givetvis en personlig värderingsfråga, hur man vill dra gränsen mellan önskvärd och inte önskvärd 'sublimering' av denna art. Också om man erkänner att en arbetshållning, där yrkesverksamheten får utgöra ersättning för någon allvarig brist i det personliga livet, i vissa fall kan resultera i en objektivt sett storartad arbetsprestation, kan den inte sättas som något ideal för mänsklig livsföring. Ty att arbeta, och att arbeta gärna och väl, är en av den vuxna människans normala livsfunktioner, men den är inte den enda. Att arbetet åtminstone inte uppfattas som en plåga, synes dock vanligen vara förutsättningen för att de andra, de personliga livsfunktionerna (kärlek, familjekontakter, vänskapskontakter, samhällsin-

tesse, studier, nöjen) skall kunna blomstra. För vissa människor skärpes kravet därhän, att de måste ha ett arbete som ger glädje och tillfredsställelse för att över huvud taget kunna trivas med livet.» (5 sid. 10)

Ungdomen och fritiden

Inom hemmet

Våra olika fritidsanläggningar får, för att fördelaktigt skiljas från biografer, kaféer, dans- och ponghaka, ofta gå under namnet »komplement till hemmet». Det ligger mycket gott bakom en sådan värdering, i synnerhet god tanke om hemmets positiva betydelse. Det betyder att vissa delar av en fritidsanläggning är beroende av sitt områdes bostadsstandard (ex. enskilda studieceller, bad- och bastumöjligheter m. m.) men samtidigt att varje hem måste anses ofullständigt och att varje bostadsområde ovillkorligen måste kompletteras med ett antal större lokaler för slutet och öppen fritidsverksamhet. I den bostads-sociala grunden till fritidsanläggningsprogrammet måste vi förutom stark trångboddhet och låg teknisk standard också placera problemet den inneboende ungdomen, som i de större städerna utgör en tämligen stor procent.

I fråga om den från landsorten till storstaden inflyttade ungdomen ställs svårigheten i »social anpassning» på sin spets, vilket belyses av följande sammanfattning av med. lic. Torsten Freys utredning »Om vanart hos flickor i Stockholm»:

»Undersökningen avser de 600 flickor i åldern 15—20 år, som under åren 1938 till och med 1941 blivit föremål för barnavårdsnämndens ingripande. Trots att till Stockholm räknats icke blott själva staden utan även i anslutning till staden liggande landskommuner och städer, befunnos landsortsflickorna utgöra mer än hälften av klientelet, närmare bestämt 53,2 %. Denna grupp bestod, framhålls det, av från landsorten inflyttade flickor med fullständig ovana vid staden. Åldersgrupperna 15 till och med 18 år voro helt dominerande och representerade sammanlagt 83 % av de anmälda. Av de 319 landsortsflickor, som ingingo i undersökningen, hade icke mindre än 199, d. v. s. 62 %, blivit anmälda till nämnden inom ett år efter inflyttningen. Utredningsmannen anser sig av den sålunda företagna utredningen kunna draga den slutsatsen, att 1,3 % av alla inflyttade landsortsflickor inom ett år efter ankomsten till Stockholm skulle bli föremål för barnavårdsnämndens åtgärd på grund av social komplikation. Av de 40 flickor, som med säkerhet prostituerat sig, voro 36 inflyttade landsortsbor och endast 4 stockholmare. I utredningen framhålls också, att det individuella omhändertagande, som för närvarande kommer till stånd på ett sent stadium, ofta visat sig både ineffektivt och dyrbart.» (11 sid. 42)

För ungdomen, som bor med sin familj är problemet kanske inte att få goda kontakter utåt utan snarare att göra sig fri från de band familjen lägger på den. En Gallup 1942 visar att dessa band inte är särskilt besvärande, åtminstone har inte några starkare reaktioner väckts av frågan »Anser Ni att Era föräldrar låta Er ha tillräckligt stor frihet? Eller lägga de sig för mycket i vad Ni har för Er? Eller lämnar de Er för stor frihet?»:

(2 sid. 90)

	Städer	Landsbygd	Tätort	Pojkar	Flickor	Totalt
	i p r o c e n t					
Tillräckligt stor frihet . . .	84	82	84	84	83	83.3
Lägger sig i	7	7	5	6	8	6.5
För stor frihet	2	1	1	1	1	1.2
Vet inte	2	6	3	4	3	3.7
Inget svar	5	4	7	5	6	5.3

Att känslan av frihet ofta kommer ur nonchalans och bristande förtroende mellan föräldrar och unga tycker man sig se i två kompletterande gallupfrågor: »Brukar Ni tala om för Era föräldrar vad Ni gör om kvällarna?»

(2 sid. 89)

Svar	Pojkar			Flickor		
	16-17 år	18-19 år	20 år	16-17 år	18-19 år	20 år
i p r o c e n t						
Ja	41	39	27	72	65	59
Nej	37	35	45	11	18	15
Ibland	21	20	16	14	12	21
Inget svar	1	6	12	3	5	5
I allt	100	100	100	100	100	100

»Skulle Ni vara för eller emot ett strängare ingripande i ungdomens nöjesliv?»:

(2 sid. 91)

	Fäder			Mödrar		
	medelklass	arbetare	summa	medelklass	arbetare	summa
i p r o c e n t						
För	56	35	45	52	47	49
Emot	25	43	34	23	26	25
Vet inte	19	22	21	25	27	26
I allt	100	100	100	100	100	100

I genomsnitt tycks fritiden till $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{3}$ tillbringas i »hemmet», märkligt nog utan större variationer mellan familjehem och förhyrd enskild eller delad bostad.

(2 sid. 44)

Fritidssysselsättning under en vecka	Städer				Landsbygd			
	14-17 år	18-20 år	21-23 år	24 år	14-17 år	18-20 år	21-23 år	24 år
i p r o c e n t								
Hemma	26	22	24	21	35	36	33	37
Kurser, arbete	14	16	17	15	11	13	15	18
Nöjen	16	16	12	13	13	15	14	9
Möten	11	13	17	17	10	9	10	12
Sport, friluftsliv	13	11	9	11	8	7	7	5
»Ute»	10	11	10	11	8	6	7	6
Bortbjuden	4	5	7	7	6	7	7	8
Uppgift saknas	6	6	4	5	9	7	7	5
I allt	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal undersökta kvällar	1 328	1 688	1 104	800	2 688	3 488	2 192	1 816

Utom hemmet

Den del av ungdomens fritid som närmast intresserar oss i resonemanget om fritidsanläggningarnas program är alltså de $\frac{2}{3}$ — $\frac{3}{4}$ som tillbringas utom hemmet. (Att det inte finns någon anledning att betrakta denna tidsindelning som konstant, hoppas jag de föregående uppgifterna om arbete och hemliv bevisat. Vill man på allvar komma åt ungdomsproblemen kanske större delen av arbetet just faller inom dessa två etapper i den dagliga rutinen, men i detta fall får vi laborera med något liknande variationskalkyl, där variablerna arbete och hemliv läses vid de förhandenvarande, långt ifrån tillfredsställande formerna.) Låt oss iakttaga hur ungdomen med eller mot sin vilja formar denna fritid bortom föräldrarnas synfält, undersöka hur psykiska och fysiska behov leder dess önskningar, för att därigenom få en uppfattning om hur vi som yrkesmän bäst skulle kunna hjälpa den till ett harmoniskt vardagsliv.

På vilket sätt finner ungdomen det umgänge den söker utanför familjen? (Stockholm 1944.) (5 sid. 159)

Plats för sammanträffande eller orsak till kontakt	Antal personer av det närmaste umgänget för				Summa	Antal personer av det närmaste umgänget för				Summa
	Män födda år					Kvinnor födda år				
	1928	1924	1920			1928	1924	1920		
Arbetet.....	16	46	65	127	27	45	61	133		
Skolan.....	97	82	46	225	98	53	55	206		
Barnomsökn.....	22	7	5	34	14	19	20	53		
Hos bekanta eller släkt	12	46	64	122	36	69	81	186		
Föreningsmankomst.....	22	20	25	67	15	15	13	43		
Offentlig dans.....	9	9	18	7	11	9	27	27		
Granne.....	11	16	8	35	5	3	3	11		
Syskon.....	2	7	2	29	6	2	5	13		
På gatan.....	20	7	2	29	6	2	5	13		
Annat sätt.....	32	24	42	98	17	19	35	71		
Summa	234	257	266	757	226	236	286	748		

Intervjuresultatet visar att absolut övervägande antalet kontakter uppstått på annan tid än den utanför arbetet och hemmet förlagda fritiden. Vi får inte överdriva fritidsverksamhetens socialitetsbefrämjande värde, vi har ingen anledning att konkurrera med arbete, skola och existerande släkt- och vänband, men vi får heller inte glömma hur den ökade rörligheten försvagar dessa möjligheter (jfr de till Stockholm nyinflyttade landsortsflickornas vanart ovan). Vi har inga normer att värdera umgänge med, varken kvalitativa eller kvantitativa, vi kan inte säkert veta om kontakt mellan människor av olika typ är en positiv tillgång, men vi måste hålla fast vid att de möjligheter till fritidsliv vi vill åstadkomma bör befrämja vänskap, förståelse och okomplicerad uppriktighet människor emellan.

Den slutna fritidsverksamheten arbetar medvetet att skapa innehållsrika kontakter genom att samla människor kring gemensamma intressen, studier, hobbies, aktiva tidsfördriv och sport.

Frivilliga studier har — kanske inte bara som verkligt intresse utan ofta som meritjakt i konkurrensen — mer och mer dragit till sig aktiva, receptiva ungdomar.

En undersökning 1945 visar hur ungdomar landet runt fullföljt sina för tre år sedan avslutade folkskolestudier:

(3 sid. 371—372)

	Landsbygd		Tatort		Stad		Total	Stockholm	
	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor		Pojkar	Flickor
Yrkesskola	12	5	19	14	11	5	66	28	26
Folkhögskola	1	9	—	—	—	8	18	1	—
Korrespondenskurser	37	35	24	18	31	10	155	2	3
Kurser (diversa hobby)	11	13	7	25	48	67	171	46	50
Studiecirklar	39	28	8	8	10	10	103	2	2
Enskild läsmg	12	9	1	2	10	1	35	3	1
Totalt	—	—	—	—	—	—	—	76	39
Summa	112	99	59	67	110	101	548	163	110

Studiecirkelarna har sin största publik på landsbygden, medan städerna med sin större tillgång på lärare och föreläsare mer drivit bildningsarbetet i kursform. Tyvärr lämnar endast Stockholmskolumnen besked om antalet som *inte* deltagit i vidareutbildning.

Detta frivilliga studiearbete har tagits om hand och blivit den stora uppgiften för en viss typ av de riksomfattande ungdomsförbunden som ABF, NTO, IOGT, SLS, JUF, SLU m. fl. Även om bildningsarbete inte är den vanligaste formen för föreningsverksamhet har det ur lokalsynpunkt stort intresse genom sina speciella krav på utrustning och regelbunden disponibilitet. Övrigt föreningsarbete blir ju mera sporadiskt och kan leva under primitivare förhållanden.

En undersökning i Borås 1942 lämnar följande besked om arten av ungdomens föreningsanslutning:

(1 sid. 16)

Medlem i följande slag av förening	Manliga födda		Kvinnliga födda		Summa föreningsanslutningar
	1919	1923	1919	1923	
	1919	1923	1919	1923	
Politisk	5	9	3	10	27
Kyrklig, frikyrklig	3	11	13	15	42
Gymnastik- och idrotts	38	65	20	16	139
Scout	3	13	6	3	25
Nykterhets	9	17	12	13	51
Övriga	8	18	9	20	55
Summa	66	133	63	77	339
Antal föreningsanslutna personer ..	54	94	52	58	258

Av 764 tillfrågade bildade 258 personer 339 föreningsledamöter:

(1 sid. 17)

	Föreningsanslutna i procent av samtliga:					
	manliga födda		kvinnliga födda		Summa	
	1919	1923	1919	1923	abs. tal	procent
Medlem i en förening	31	36	24	21	212	28
» » två föreningar	5	10	2	4	38	5
» » tre eller flera föreningar	—	3	—	1	8	1
Föreningsanslutna i procent av samtliga ..	36	49	26	26	258	33
» absoluta tal	54	94	52	58	—	—

Så länge vi rör oss med föreningar, kurser, organiserad hobbyverksamhet, idrottsträning, spel och lekar, biblioteks- och utställningsarbete, social upplysning av olika slag o. s. v. har vi att göra med aktiva människor med bestämda synpunkter och förmåga att formulera sina önskemål. Det är en tacksam och intressant uppgift att inom den givna ekonomiska ramen utarbeta ett lokalprogram till en för dessa parter godtagbar kompromiss.

När Ungdomsvårdskommittén behandlade frågan om nöjeslivet, var den tydligen medveten om det ofrånkomliga förhållandet (som påpekades i inledningen till denna artikel) att samhället i mycket hög grad består av socialt passiva individer, som tillsynes utan grämlse låter sin fritid bli till stoft. Förhållandet är irriterande och sårande för varje progressiv samhällstänkare¹ och kommittén drog sig ur det på samma sätt som alla vi som trott att de s. k. fritidsproblemen löses med arbetsterapi: »För att fritiden skall kunna utnyttjas på ett ur individernas synpunkt lyckligt sätt erfordras ett inte obetydligt mått av aktivt intresse inriktat åt ena eller andra hållet, av företagssamhet, av behov av produktivt självskapande, om möjligt även av intellektuell spänstighet. Den till övervägande delen passivt väntande, ointresserade, parasiterande människotypen har mindre möjlighet att välja mellan de olika alternativ som står till buds.»

(3 sid. 21)

Vad denna uppsats hittills har velat visa är att arbete och hemliv i nuvarande former visst inte är en garanti för att gruppen »parasiterande» människotyper skall minska och vad den i fortsättningen vill visa är att dess problem är de svåråtkomligaste, mest

¹ Ett exempel på denna förtret har vi nyligen fått i Tage Lindboms bok »Den nya fronten» (KF 1949, kr 6:—). I sitt sökande efter ett arbetarrörelsens nya innehåll uppehåller sig författaren till stor del vid samma problem som denna artikel och är fylld av förslag till aktivisering av den »förslöade» arbetarungdomen. Boken är i högsta grad värd läsning och diskussion — vid författandet av byggnadsprogram för fritidscentra eller folketshus kan Lindboms synpunkter inte förbigås, men väl kritiserats och ledas till andra lösningar.

komplikerade och samtidigt mest brådskande och energikrävande. Man löser dem inte med en föraktfull axelryckning och några fiaspel.

Ungdomsvårdskommittén inser visserligen att det ligger »en fara i att man söker göra hela nöjeslivet alltför ideellt och högtsyftande, eftersom följden kan bli att i synnerhet de ungdomar som man främst vill nå — de som överfrekventerar danshak och biografer m. m. — kan skrämmas bort från de sålunda anordnade tillställningarna genom att tro att dessa är tråkiga och alltför högtidliga. — — Ungdomens behov av att få roa sig under profana former måste erkännas såsom legitimt och ofrånkomligt.» Men när den drar upp linjerna för den öppna verksamhet som genom sin frihet från tråkighet skall dra den kulturellt indolenta ungdomen från danshaken rekommenderar den nöjen, som skulle få det mest lättroade barn att somna: »Den öppna verksamheten kan givetvis, beroende på lokala förhållanden, erhålla många olika former. Ibland kan den kanske bestå i ett ungdomskafé som utgör en del av fritidsgården, ibland av en läsestuga, ibland av några smårum som får utnyttjas av vem som vill. Också om inte den öppna verksamheten bör vara programbestämd, bör dock material och utrustning finnas som gör det möjligt för besökarna att på sätt de själva önskar fördriva tiden. Tidningar och böcker, spel av olika slag, bordstennisutrustning — om utrymme härför finns — liksom möjlighet att få beställa en kopp kaffe eller en läskedryck torde härvid vara det viktigaste.» (3 sid. 69)

Vi kan till en början betrakta utbredningen av ungdomlig passivitet. I förut nämnda gallupundersökning förekom en fråga som ställdes dels till ungdom, dels till föräldrar: »Är det något särskilt som Ni skulle vilja att man gjorde för ungdomen här?» (1 sid. 45)

Ungdomens svar i procent.

	Städer		Landsbygd	
	pojkar	flickor	pojkar	flickor
Tillkomst av samlingslokal	9	8	9	9
Befrämjande av föreningarnas verksamhet	3	4	2	9
Tillkomst av ungdoms- eller hemgård	2	4	3	3
Tillkomst av danslokal och nöjeslokal	3	7	4	4
Befrämjande av idrott och sport	15	3	9	1
Befrämjande av bildningsmöjligheter	6	2	3	5
Sanering av nöjeslivet	5	4	2	4
Vet inte	57	68	68	65
Summa	100	100	100	100

Föräldrarnas svar i procent.

	Städer		Landsbygd	
	fäder	mödrar	fäder	mödrar
Tillkomst av samlingslokal	16	11	11	8
Befrämjande av föreningarnas verksamhet	2	5	2	—
Tillkomst av ungdoms- eller hemgård	2	4	2	1
Befrämjande av idrott och sport	6	2	3	2
Befrämjande av bildningsmöjligheter	19	9	9	9
Sanering av nöjeslivet	6	4	5	6
Göres tillräckligt	12	13	2	4
Vet inte	37	52	66	70
Summa	100	100	100	100

Samlingslokalen och sporten har eggat en del ungdomar, samlingslokal och ökade bildningsmöjligheter deras föräldrar. Föreningar och hemgårdar ligger flera varv efter, medan »Vet inte» segrar över hela fältet.

I den tidigare visade tabellen över »Fritidssysselsättning under en vecka» sid. 335 tog posterna »Nöjen» och »Ute» ungefär samma tid i anspråk som »Hemma», d. v. s. $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{3}$ av fritiden. För den passiva grupp ungdomar som varken deltar i »Möten»

eller »Kurser, arbete» (jfr tabellen över stockholmsungdomarnas bildningsarbete under tre år efter folkskolan, posten »Intet» sid. 336) måste nöjes- och utesiffrorna vara ännu högre, eller med Ungdomsvårdskommitténs terminologi: gruppen överfrekventerar biografer och danshak.

Vi återvänder till den objektiva sanning vi kallar statistik. Vilka fritidsresurser står svensk ungdom till buds (1947)? (2 sid. 13)

Ungdomsföreningar	23 000
Studiecirklar	17 000
Dansbanor och -salonger	3 650
Biografer	2 850
Fasta teatrar	15
Folkparker	185
Tivolin, nöjesplatser	370
Idrottsplatser	2 300
Folkbibliotek	1 525
Studiecirkelbibliotek	4 920
Hemgårdar, ungdomsgårdar ...	50

Hur föreningar och studiecirklar utnyttjas har vi sett ovan; här några siffror rörande biograf, dans, kafé o. d.: (2 sid. 71)

	Genomsnittligt antal besök per månad				
	pojkar		flickor		I allt
	23 år	19 år	23 år	19 år	
Biograf	4.4	5.4	3.4	4.2	4.2
Dans	1.5	1.5	1.1	1.4	1.3
Kafé o. d.	3.3	3.7	1.8	2.2	2.7

Nöjesfrekvensen varierar inte avsevärt med bostadsförhållandena, vilket anmärkts tidigare: (2 sid. 65)

	Medeltal dansbesök per månad för					
	pojkar			flickor		
	24 år	20 år	16 år	24 år	20 år	16 år
Boende i egen lägenhet	2.4	5.0	—	1.3	0.8	—
Boende hos familj el. familjemedlem	2.4	3.8	2.8	2.2	3.1	2.6
Inneboende	3.6	4.7	3.4	2.1	3.1	3.5

Utlägg för nöjen och njutningsmedel är tämligen proportionella mot lönen (pojkar 12—15 %, flickor 5—8 %).

Ungdomens biografbesök hade 1944 frekvensen: (2 sid. 48)

Uppväxtmiljö	Medeltal biobesök per månad av					
	pojkar			flickor		
	24 år	20 år	16 år	24 år	20 år	16 år
Landsbygd	2.3	5.5	4.4	3.6	3.8	3.9
Tätort	4.0	6.0	5.4	3.3	3.4	3.4
Storstad	4.2	4.9	4.1	3.7	4.1	3.7

Dansbesöken hade 1944 frekvensen: (2 sid. 54)

Uppväxtmiljö	Genomsnittligt antal dansbesök per månad för					
	pojkar			flickor		
	24 år	20 år	16 år	24 år	20 år	16 år
Landsbygd	3.1	4.6	3.4	1.0	2.7	3.2
Tätort	2.3	4.7	2.3	2.8	5.0	3.3
Storstad	2.7	4.8	3.7	1.4	2.8	3.5

Ordningen på 177 olika danstillställningar landet runt en danskväll 1943 har undersökts av IOGT: (2 sid. 139)

Förekomst av slagsmål eller fylleri	Städer	Tätorter	Landsbygd
	i procent		
Ej förekommit	29	24	32
I viss utsträckning	60	59	43
Mera svårartat	11	17	20
I allt	100	100	100
Antal	65	29	83

Ungdomens restaurangbesök är av blygsam frekvens; däremot har dess alkoholvanor förändrats en hel del i denna generation så att »fyllerifrekvensen för män under 21 år relativt sett ökats tre gånger starkare än fyllerifrekvensen för samtliga till myndig ålder komna män».

Vi fullständigar bilden av ungdomens nöjesliv med kafébesöken:

	Genomsnittligt antal kafébesök per månad			
	pojkar		flickor	
	23 år	19 år	23 år	19 år
För samtliga	3.3	3.7	1.8	2.2
För dem som går på konditori	5.8	5.7	3.4	3.6

Naturligtvis är det vanskligt att summera medeltalen av ett statistiskt material vars principer och representativitet man inte känner, men låt oss med ledning av visade tabeller gissa att 6—12 av månadens kvällar ägnas åt »nöjen». Minst lika många ägnas alltså åt något som fått rubriken »ute» (obs. även att varken bio eller kafé är helkvällsnöjen). Vi behöver inte genast associera »ute» med kriminalitet eller värdera det moraliskt lägre än de ordnade nöjena, av vilka ju f. ö. både bio och dans ständigt dyker upp som brottsincitament. Vi har inte heller anledning att tro att »ute» är ett täcknamn för ohämmad sexualitet, promiskuitet och prostitution. Men vår bild blir inte komplett förrän vi belyst även dessa sidor.

Vi låter frågetecknet stå kvar vid »ute» och tar med hjälp av Fångvårdsstyrelsens utredning angående ungdomsbrottslighet åter en snabb överblick av ungdomens nöjesliv. Utredningen påpekar att

»ungdomens oförmåga att hålla igen på utgifterna för umbärliga ting har särskild giltighet beträffande nöjena. Går man till förundersökningsrapporter och andra handlingar rörande unga lagöverträdare, finner man, att utgifterna för besök på kaféer, biografer, dansbanor och nöjesfält — på dessa senare finns ju alla attraktioner samlade på ett ställe — många gånger varit oproportionerligt höga. Följden blir också, att den unge vid knapphet på pengar frestas att på oärligt sätt skaffa sig medel för att fortsätta det nöjesliv, som för honom blivit en vana.

Ekonomiskt pågår här en utsugning av den unga och obefästa generationen, och själsligt verkar denna nöjeshets utslitande och fördummande. Har en ung människa en gång kommit in i rundgången mellan olika nöjeslokaler, är det svårt att få honom in i fritidsförströelser av uppfostrande art. Däremot föreligger fara för att han i önskan att knyta bekanskap drives in i en kamratkrets med asocial prägel, en liga eller ett dåligt 'gäng'. Vid en nyligen företagen undersökning av 104 manliga brottslingar i åldern 15—21 år, visade det sig att 35 procent hållit sig utanför dylika ligor eller 'gäng', medan 13 procent varit medlemmar i brottsligor, 37 procent av tvivel-

aktiga 'gäng' och 15 procent av goda 'gäng'. I de tvivelaktiga 'gängen' förekom riskfyllt uteliv med alkoholbruk (ibland -missbruk), dans, kortspel samt umgänge med flickor av icke bästa slag.

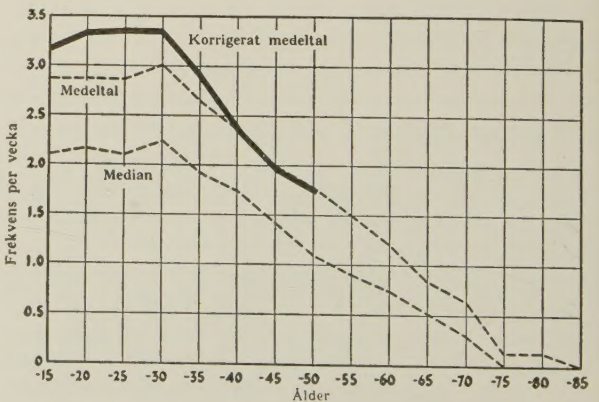
Att fritidslivet särskilt i städerna förlägges utom hemmet kan till viss del förklaras av de alltför trånga bostäderna. Med nuvarande bostadsutrymmen finnes knappast någon möjlighet för de unga att samlas med jämnåriga kamrater i hemmen, åtminstone icke på kvällen, när de yngsta och ofta nog även de äldre vilja gå till vila. Vissa stickprov rörande unga fångars hemförhållanden tyda på, att i deras hem antalet personer per eldstad eller rum är icke oväsentligt större än hos befolkningen i allmänhet.

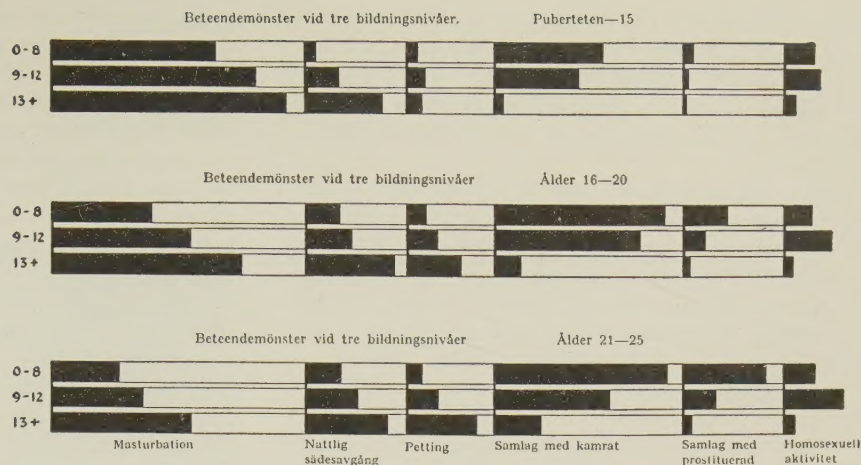
Kaféerna äro livligt frekventerade, biograferna ännu mer. Idrottsplatserna samlar rätt stora skaror men bildningsarbetet ett mindretal. Det är påfallande, hur främmande breda lager av den självförsörjande ungdomen synes vara för de ideella organisationernas verksamhet. Detta framträder starkt bland de brottsliga. Av 106 unga fångar hade 85 procent ej åhört föreläsningar eller deltagit i annan bildningsverksamhet. Beträffande övriga 15 procent har man anledning tro, att deras intresse i de flesta fall varit tämligen ljumt.»

Sexualiteten betraktas inte längre som individualitetens nyckel — i stället har vi fått veta hur det sexuella beteendet är fullkomligt beroende av miljö och bildningstyp, så fullkomligt att de sociala gränserna, som suddats ut i de demokratiska samhällenas nivellering, framträder knivskarpt i en kartläggning av individernas sexualvanor.

Några tillförlitliga uppgifter om svensk ungdoms sexualvanor finns ännu inte — Ungdomsvårdskommitténs slutbetänkande kommer att ta upp frågan och Gustav Jonssons undersökning av 500 värnpliktiga och 500 beredskapsmän i fyrtioårsåldern rörande ungdomssexualiteten föreligger i stencil men har hittills endast skymtat i dagspressen som verifikation av Kinseyrapportens allmängiltighet. Med denna reservation vågar jag ta amerikanen Kinsey till hjälp för att belysa vissa förhållanden, som man knappt har anledning förmoda vara nationella särdrag.

Kinseys undersökning gäller hittills endast männen, varför nedanstående kurva över den totala aktivitetsfrekvensen (gäller alla former av sexuell aktivitet) bara hjälper oss halvvägs. Blänkare i pressen om Kinseys nu pågående kvinnoundersökning antyder att kurvan för kvinnor är kontinuerligt stigande till maximum i 40-årsåldern.





Som ovan nämnts är formerna för den sexuella aktiviteten karakteristiska för olika bildningstyper (bildningsnivåerna 0—8, 9—12, 13 avser utbildning motsvarande normal skolgång under så många år siffrorna anger):

(12 sid. 298)

Kinseys jämförelser mellan land och stad visar en avsevärt större total sexuell aktivitet för staden.

Med. lic. John Takman meddelar i boken »Ungdomssexualitet» några uppgifter ur Gustav Jonssons nämnda undersökning:

(14 sid 182)

»Sedvänjan att ha könsumgänge som ogift har för de svenska männen del en nära nog hundra procentig utbredning. Av de manliga fyrtioåringarna i Jonssons material hade 97 procent haft samlag som ogifta och av tjugooåringarna hade redan 80 procent hunnit med att göra denna erfarenhet. En anmärkningsvärd skillnad är det liksom i Kinseys material mellan dem som får en högre skolutbildning och de övriga. Av de tjugooåriga studenterna hade endast 40 procent haft samlag. Flertalet av dessa hade haft sitt första samlag i åldern 17—19 år, ingen före 16 år. Av tjugooåringarna utan högre skolutbildning hade 4 procent haft samlag före 15 år, 10 procent vid 15, 23 procent vid 16 och 24 procent vid 17 år. En markant skillnad föreligger mellan de båda generationerna i fråga om dem som haft första samlaget i åldern 15—18 år. Bland dessa har inom gruppen tjugooåringar den första könsförbindelsen haft mer stadigvarande karaktär i ungefär en tredjedel av fallen och tillfällig karaktär i två tredjedelar. För fyrtioåringarnas del blir motsvarande tal för de fasta förbindelserna bara en femtedel och för de lösa fyra femtedelar.»

»Sublimering» av den sexuella driften fram till äktenskapet är en metod att lösa konflikten mellan individuell och samhällelig sexualmoral, som alltså rekommenderas i gymnasiets biologiböcker och som man anar som målet för mycken meningslös, organiserad arbetsterapeutisk fritidsverksamhet. Takman refererar Kinsey i denna fråga:

(13 sid. 188)

»Kan en människa undertrycka sin könsdrift och leda över den energi, som den undertryckta driften representerar, till andra banor, t. ex. vetenskaplig eller konstnärlig produktivitet? Sexuell avhållsamhet för en kort tidrymd, några dagar eller veckor, förekommer ofta i Kinseys material. Men så låga genomsnittsvärden som en orgasm varannan vecka eller mindre har endast 11,2 procent av männen under 31 år. Många gör stora, ofta heroiska ansträngningar för att bringa ner sin sexuella aktivitet till

överensstämmelse med religiösa eller andra ideella krav. En större religiös grupp, som lagt exceptionellt stor vikt vid sexuell avhållsamhet och 'av vilken några högljutt göra anspråk på att vara perfekta exempel på sublimering', skaffade sig enligt undersökningen sexuell tillfredsställelse hälften eller två tredjedels gånger så ofta som motsvarande grupp inom totalbefolkningen. Det relativa antalet män som onanerade eller hade homosexuella förbindelser visade sig vara praktiskt taget lika som i totala befolkningen, men antalet män med föräktenskapliga förbindelser var lägre, endast 74 procent av totalmaterialets. Åtskilliga av gruppens medlemmar gick emellertid under psykiatrisk behandling vid tiden för våra intervjuer, och åtskilliga psykiatrer har kommit till den slutsatsen att ett relativt stort antal av hela gruppen är neurotiker.»

I den citerade uppsatsen påpekas också, att »det är betecknande för den ökade realismen att frågan om avhållsamhet kontra icke avhållsamhet under uppväxtåren skjuts undan och att frågeställningen nu är könsumgänge eller onani.»

(13 sid. 193)

»Å andra sidan», säger Kinsey, »innefattar materialet tusentals fall av pojkar, som levat i ständig psykisk press, i fruktan för social vanära, ofta oroade av verkan för den framtid ett sådant beteende skulle få på deras sexuella förmåga och i några fall drivna till självmordsförsök — som ett resultat av vad de fått lära om onani. För de pojkar, som inte varit alltför oroade psykiskt, har onanin emellertid gett regelbunden sexuell utlösning, som lättat nervösa spänningstillstånd. Och i många fall är det ådagalagt att dessa pojkar i det stora hela levat ett mer harmoniskt liv än de pojkar som varit mera återhållsamma i sin sexuella aktivitet.»

(13 sid. 194)

Sublimering är det sätt på vilket den gängse »moralen» väntar att ungdomen skall lösa sina sexualproblem. Onani är det sätt på vilket problemen till största delen löses, trots att den litterärt nu väldokumenterade och avslöjade skrämselpropagandan fortfarande har ett starkt grepp. Den föräktenskapliga samlevnaden ligger, i synnerhet inom de högre bildningsnivåerna, alltså så starkt under familjesamhällets bann, att den lika mycket som källa till fysisk utlösning blir källa till psykisk konflikt. För att en sista gång citera Takman:

(13 sid. 197)

»I en hemmiljö där sexuella frågor besvaras med hemlighetsmakeri och affektladdad renlevnadspropaganda, blir följden särskilt för flickornas del hämmningar, som i den mån de ingår i en neuros av svårare slag allvarligt skadar

deras möjlighet att som vuxna leva ett tillfredsställande liv i sexuellt hänseende. 'Det går inte' att sätta i en flicka motvilja mot och fruktan för könsförbindelser under tjugu års tid och sedan i en handvändning få henne att acceptera dem som korrekta, värdiga och glädjebringande.'

Något vetenskapligt stöd för den åsikten, att kärleksförbindelser som leder till könsumgänge under tonåren, skulle äventyra anpassningen i äktenskapet på ett senare stadium, har veterligen inte presterats. Kinseys undersökning ger tvärtom stöd åt den motsatta tesen, nämligen att lyckliga erfarenheter från ungdomsåren skulle underlätta anpassningen i äktenskapet och öka båda parter förmåga att göra samlivet rikt och tillfredsställande.»

Vårt försök att via statistik och mer eller mindre allmängiltiga iakttagelser skaffa oss en noggrannare bild av ungdomens problem kanske är alldeles meningslöst — åtminstone måste vi ställa oss starkt kritiska till delresultatens tillförlitlighet. De olika intervjuerna rör sig med olika människomaterial, inga uppgifter på felgränserna är åtkomliga och endast i några fall känner vi samplingsnärheten och representativitet. Men rent metodiskt skulle det på ett liknande tillvägagångssätt vara möjligt att erhålla rikare fasetterad kunskap i dessa frågor än vi kan nå genom ärliga självbeträktelser.

Betydligt tyngre vägande än kritiken av metoden är kritiken av resultatens användbarhet: Kan den inhämtade kunskapen hjälpa oss att skapa harmonisk miljö för ungdom? Eller på gamarnas språk: nu, när du vet så mycket, tala om för oss hur vi ska göra!

Vi avbröt för ett ögonblick resonemanget om innehållet i posten »ute» men lyckades varken fylla den med kriminalitet eller sexualitet och måste fortfarande acceptera att en stor del av ungdomens fritid tillbringas passivt. Den polisiära vägen är kanske att fylla även denna tid med aktiva sysslor — Fängvårdsstyrelsens funderingar gick ju i den riktningen. Den humana vägen måste vara att skapa möjligheter för frivillig aktivitet utom arbetsplats och bostad, men i lika hög grad att utan pedagogiska eller kommersiella bitankar ge rum för nöjen och »passiv» samvaro. Och den vägen kanske inte i första hand är teknisk eller ekonomisk utan social och moralisk: innan vi själva uppfattat ungdomen på ett realistiskt sätt och slutat tro att dess problem och oro kan sövas med arbetsterapi och sublimering, har vi inte grundförutsättningen att utforma ett byggnadsprogram — varken i översikt eller detalj — som ligger på samma våglängd som ungdomens behov. Vi kanske inte, som anmärkts tidigare, löser några av de väsentligare ungdomsproblemen genom att bygga fritidsanläggningar, men låt oss i alla fall, när vi bygger, försöka tillfredsställa ungdomens bevisligen egna behov, i stället för behov, som riksdagsmän och sekteristpredikanter anser vara ungdomens. (Den riksdagsdebatt, som följt Ungdomsvårdskommitténs arbete, har späckats med

radikallösningar som mer än i omtanke om ungdomen tycks ha sin rot i motionärernas pubertetsneuroser eller uppförgyllda skenbilder av sin egen ungdom.)

Att konkretisera ett lokalprogram för ungdomens fritidsanläggningar har inte varit min avsikt, bara att betona varför, i diskussionen om ett sådant, proportionerna mellan slutet och öppen verksamhet måste bli en huvudfråga. Den slutna verksamheten har ju redan ganska väl kunnat fixera sina önskemål, medan den öppna inte är stort mer än ett begrepp i kommittébetänkanden. *Inom den öppna verksamhetens ram skall ungdomen finna nöjen, avkoppling och mänskliga kontakter. Flickor och pojkar skall kunna vara tillsammans på ett självklart sätt utan uppskruvat idealistiska motiveringar. Unga och gamla skall kunna umgås utan att ålderskillnaden direkt skall medföra skillnader i auktoritet och befogenheter.* Det är svårt att omsätta sådana allmänna, svävande målsättningar till ett byggnadsprogram, och vi kan inte göra det utan en fördjupad kunskap om mönstret för de ungas beteenden och önsknings.

Denna artikel är en antydning till ett metodiskt studium av en av de många komponenter som motiverar byggandet av fritidsanläggningar. Om dessa bör utföras som koncentrerade centra eller decentraliseras över hela det aktuella området är en fråga som inte kan avgöras av dessa iakttagelser, åtminstone inte på detta stadium — här måste naturligtvis också den ekonomiska kalkylen komma in.

Materialet till tabeller, referat och uppskattningar har hämtats ur följande litteratur:

Ungdomsvårdskommitténs betänkanden:

1. II. Stöd åt ungdomens föreningsliv. SOU 1944: 31.
 2. III. Ungdomen och nöjeslivet. SOU 1945: 22.
 3. IV. Ungdomens fritidsverksamhet. SOU 1947: 12.
 4. V. Stöd åt utvecklingshämmande ungdom. SOU 1947: 17.
 5. VI. Ungdomen och arbetet. SOU 1948: 21.
- (Sedan denna artikel skrivits har publicerats en granskning av Ungdomsvårdskommitténs betänkanden författad av konsulenten Set Dahlbeck [GHT 28 mars 1949]. D. ger intressanta upplysningar om hur Göteborgs barnvårdsnämnd sedan ett tjugotal år arbetat med dessa frågor, i synnerhet den öppna fritidsverksamheten.)
6. Befolkningskommissionens betänkande i sexualfrågan. SOU 1936: 59.
 7. Befolkningensutredningens betänkande i abortfrågan. SOU 1944: 51.
 8. Betänkande angående familjeliv och hemarbete. SOU 1947: 46.
 9. Statistisk årsbok för Sverige 1948.
 10. Fängvårdsstyrelsens utredning angående ungdomsbrottsligheten (Stockholm 1942).
 11. Stockholms Stads Ungdomskommittés betänkande nr I med förslag rörande ungdomens bostadsfråga, stöd åt den inflyttade ungdomen, ungdomens fritidsverksamhet och samordning av åtgärder för ungdomens välfärd. (Stockholm 1946.)
 12. Kinseyrapporten. (Sv. upplaga på Ljus förlag, 1949.)
 13. »Ungdomssexualitet.» (Bonniers 1948.)